Ціна: 40 центів

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК VIII ЛЮТИЙ — 1957 — FEBRUARY Ч. 85

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

Мати-буковинка з синами-сопілкарями (з журналу "Україна", Ч. 10, 1956, Київ.)

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Грушецький Дмитро, Чікаго, США 6
Бакало Іван, Мюнхен, Німеччина 6
Юркевич Марія, Філадельфія, США 6
Бобровський А., Вава, Онт. Канада 4
Гуцуляк Зоя, Вернон, Бр. Кол., Канада .. 4
Басарабець А., Річмонд Гілл, Н. Й., США 4
Шаблій Микола, Чікаго, Ілл., США 3
Ґава Ніла, Форт Вілліям, Онт., Канада 3
Лугина Галина, Гамільтон, Канада 3
Іскрижицький В. Маямі, Флорида, США 3
Середюк Петро, Банкстовн, Н. С. В., Австралія 2
о. прот. П. Самець, Торонто, Канада 2

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник.

Видає в-во "Нові Дні", головний редактор П. Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $3.00, піврічна: $1.75
США — річна: $3.50. — піврічна: $2.00 американських.

Зміна адреси: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:
**NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.**

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:
**A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London. W. 11, England**
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Австралії:
S. Krywolap, Box 1586 M. G. P. O. Adelaide, South Australia
Передплата: річна — 1½ фунта.

В Аргентині:
"Peremoha", 25 de Mayo 479 (26), Buenos Aires, Argentina
Передплата: річна 25 пезів, піврічна 15 пезів

**"NOWI DNI", a Ukrainian Monthly.
Editor: Petro Wolyniak.
Address:
Nowi Dni, Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada**

Пелих Дмитро, Едмонтон, Канада 2
о. Туржанський Юрій, Вакав, Саск., Канада .. 2
Василенко Семен, Фінікс, Арізона, США 2
Шумук Іван, Альберні, Бр. Кол., Канада 2
Одарченко П., Вашінгтон, США 2
Менжега Марко, Міннеаполіс, міннесота США 2
Бондаренко А., Лондон, Англія 1
Николенко Д., Чельсія, Мас., США 1
Сененко Яків, Сиракюзи, Н. Й., США 1
Рибальченко М., Сиракюзи, Н. Й., США 1
Галка Михайло, Торонто, Канада 1
Бойко Федір, Торонто, Канада 1
Шанда Петро, Торонто, Канада 1
Шнурко Г., Судбури, Онт., Канада 1
Кравченко С., Судбури, Онт., Канада 1
Максимук В., Торонто, Канада 1
Нововірський Нестор, Нью Йорк, США 1
Ростун В. Чікаго, Ілл., США 1
Копил Лариса, Торонто, Канада 1
Розгін Євгенія, Детройт, США 1
Семенюк Зіна, Торонто, Канада 1
Голинський Михайло, Торонто, Канада .. 1
Галецький І., Нью Йорк, США 1
Тесла Яків, Торонто, Канада 1
Горонович Олекса, Монтреаль, Канада 1
Рибалка Кость, Бруклин, Н. Й., США 1
о. Костюк Ол., Н. Сурей, Бр. Кол., Канада .. 1
Козак Лариса, Торонто, Канада 1
Борисова І., Нью Маркет, Н. Дж., США 1
Бабич Марта, Торонто, Канада 1
Новицька Ольга, Форт Вілліям, Онт., Канада .. 1
Туркало К., Нью Йорк, США 1
Ж. Л. Міннеаполіс, Мінн., США 1
Бондар В., Детройт, Міч., США 1
Ковбель С., Торонто, Канада 1
Динник П., Детройт, Міч., США 1
Рибалка К., Міннеаполіс, Мінн., США 1
Мірутенко В., Чікаго, Ілл., США 1
Громницький Микола, Сан Франциско, США .. 1
І. В., Детройт, Мічіган, США 1
Мартиненко Ол., Міннеаполіс, Мінн., США .. 1
Юхименко І., Торонто, Канада 1
Сулима-Денисенко Анатолій, Чікаго, США 1
Ґаран Євген, Оврімбаг, Н. С. В., Австралія .. 1
Китаста Галина, Детройт, США 1
Татарко П., Рочестер Нью Йорк, США 1

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛІВ ЖЕРТВУВАЛИ:

Д-р Микола Менжега, Міннеаполіс, Мінн., США .... дол. 50.00
Горленко Ніна, Філядельфія, США 8.00
Старченко Павло, Сиракюзи, Н. Й., США 3.50
Марченко Іван, Бруклин, Н. Й., США 3.50
Туркало К., Нью Йорк, США 3.00
Галецький І., Нью Йорк, США 3.00
Корженівський В., Торонто Канада 2.00
Синяговський Михайло, Ошава, Онт., Кан. 2.00

Омельченко Юхим, Ґримсби, Онт., Канада 2.00
Вишинський Ілля, Форт Вілліям, Онт., Кан. 2.00
Шнурко Т., Судбури, Онт., Канада 2.00
Боб'як Роман, Торонто, Канада 2.00

(Продовження на сторінці 30-ій)

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa.

Printed by: Polish Alliance Press Ltd., Toronto, Ont., Canada

Ол. НЕПРИЦЬКИЙ-ГРАНОВСЬКИЙ

З нових поезій

ГИМН СОНЦЮ

В щасті грається подув ледачий
Літа стиглого в золоті нив.
І так радісно промінь гарячий
В травах пеститься шовками грив.

Тут згинається повне колосся,
Біля стежки, якою іду, —
Мак червоний і синя волошка, —
Там, в блакиті рій хмар на льоту...

Все у щасті на сонці радіє,
Шле веселі пісні небесам...
Лиш моє чогось серце боліє —
Серед поля без щастя я сам...

Загубив своє щастя в колоссі,
В диких квітах широких ланів,
В запашному на луках покосі
І в просторах замріяних днів...

1953

ОДНА КРАПЛИНА

На золотому листячку берези
Спочила срібна крапелька роси.
П'яніє розум, хоч цілком тверезий,
У подиві чудової краси.

Одна дрібнесенька води краплина
В заглибині осіннього листка
У сяйві іскриться, як та перлина,
Чи в блисках гри вібруюча луска.

Дари природи топчуться ногами —
Й щезають непомітно коло нас
Яскраві сонця гимни, сонця гами —
Й щасливі ті, що помічають вас.

1953

ЯК НІЧ ПРИЙДЕ

Як літня ніч спокійно надійде —
Своїх дверей не замикаю.
І в тиші думка прядиво пряде,
Немов в думках її чекаю.

Хоч серце знає — бажана вона,
Та випить келиха зі мною
Мабуть не доведеться нам до дна —
І довга ніч стає сумною.

Та все ж не замикаю я дверей
В чудові та пахучі ночі.
І забуваючи про гріх, людей —
Вдивляються : у пітьму очі.

НЕХАЙ

Нехай минають найсвітліші дні
І неповоротні менти —
Нехай!
Вони залишаться у глибині
Життя, як позументи.

Лиха
Їх доля змісту гомону не стре,
Ніколи не затьмарить...
Нехай
Минеться тихе щастя днів старе; —
Я буду знову марить!

1953

ЧОРТОГОНИ

Віє вітер з тундр сибірських, віє із тайги —
Віє холодом нудьги.
Віє, крутить в завірюсі, в сніговії дме —
Мерзне тіло все — біг-ме!

То на південь вітер дме із півночі до нас —
І навіяв вже нераз
Лиха, клопоту, нещастя, снігу та крупи —
Чортогонами в степи...

1956

ЗЕРЕН ШУКАЙМО

Історія — це шлях життя в минулім,
Яке котилося в майбутнє, —
Але тепер, у поросі забулім,
Нагадує про незабутнє.

Що сталося — лишається назавжди,
Хоч тліє дещо непомітно, —
А зміст його залежиться від правди —
Яке на неї кинуть світло.

В румовищах її зерен шукаймо
Посіяних вікам в науку.
В тих діямантах нариси читаймо —
Берімо правду в свої руки.

1956

С. РИНДИК

Старий Демко

Старий Демко любить собі поговорити. Але будь із ким не говорить. Як нема з ким, то говорить сам до себе, а як побачить мене, то зо мною. Бо я, теж старий, люблю його слухати і ніколи не перечу, щоб не знати що говорив. Не так, як його невістка. Та відразу впадає йому в слово і все заперечує.

Якось Демко каже мені:

— Сміх та й годі! За мою невісточку можна кроніки писати. Має одного, як палець, хлопця і не знає, що з ним робити та як йому догодити. Дитині ледве п'ять років, а вона вже обкидає його книжками. А з того повна хата паперу. Бо хлопець, як хлопець: перегорнув книжку туди, перегорнув її сюди, там подивився на ліндшефт, там не подивився, а потім узяв і подер на шкамаття, — і по книжці! Давай, мамо, другу.

Я їй кажу. зачекай трохи, нехай дитина до розуму дійде Та куди там! Ані не чує. А як і чує, то каже: нехай хлопець призвичаюється до книжки. Тут, каже, культура! Тут Америка, а не ваша Горобіївка.

Може воно і правда, думаю собі. І перестаю говорити. А мій син пропадає на обертаймах і вже давно нічого не говорить.

Отаке то... А я, чоловіче, не мав книжки в руках до десяти років! Та й мало коли бачив її. Хіба що в церкві. Батько не посилав мене до школи, бо мама боялася, щоб мене там не скалічили. Тільки, коли я вже дуже пустував, то батько бив мене і грозився, що відправить до школи. А я тої школи боявся, мов жид хреста, бо там немилосердно товкли. Товк учитель, а ще більше батюшка. Як, бувало, котрийсь з них показувався на селі, то діти розбігались, як курчата перед канею, і ховались по бур'янах.

Аж на десятім році я зробився до того вредний, що вже ніяка бійка не помагала. Тоді батько сильно розсердився і сказав: "По цього дуба миля!" Узяв та й завів до школи. Розказав учителеві, що я за пташок, і дуже просив прибрати мене до рук і збити мені шихи. Учитель ухопив мене за вухо і поволік на саму середину школи і там поставив на коліна перед столом. Батько подякував і пішов, покинувши мене на призволяще, а я завив, як собака. Так почалося моє образованіє. Я розповідаю про це невістці, а вона каже: "Дичина!".

За пів року дав мені вчитель книжку! І наказав берегти, як ока в голові. Мама пошила мені з гребінки торбину, і я ту книжку носив у торбині, а коли витягав, то руки мені тряслися від страху, щоб, не дай Боже, не покалічити книжки. Ще й тепер мені робиться страшно, коли бачу, як мій унук рве книжки. Я їй це кажу, а вона: "Чула вже, чула. Сто разів!"

Аж одного разу занесла мене лиха година на став, на ковзанку. І то якраз на самий пролиз. Бо там лід угинався під ногами, як верета. Перебіг я той пролиз раз, перебіг я його другий раз, а за третім наворотом клятий лід не витримав і проломився. А я шубовсь у воду! Викупався з головою, а коли видряпався наверх, то вже торбини не було. Я скочив назад у воду. Кілька разів пішов нурка і Бог дав, що так знайшов торбинку!

А коли я мокрий прителіпався додому, то батько відразу кинувся до торби. Дивиться, а в книжці хоч би листочок сухий! І взявся за мене. Що я тоді дістав, то один Бог знає. Мама сушила книжку коло печі, а батько порався коло мене. Потім мама аж поза північ прасувала книжку, кожний листочок випрасувала, а потім узяли ту книжку в лещата і заправили під гніт, шоб прийшла до своєї міри. До ранку книжка була, як золото! І так само я: ні трясці, ні тетюхи, ні нежиті. Здоровий, якби допіру на світ народився. Нехай би так тепер, то відразу тягни на окописко!

Вранці батько ще раз обдивився книжку, ще раз випарив мене і вигнав до школи, наказавши обминати став десятою вулицею. А тим часом гемонські діти успіли розказати вчителеві геть чисто все, і коли я дістався на місце, він схопив мене, як лис курку, і ще від себе показав, як треба шанувати книжки. З того часу я дуже шаную книжки і не можу дивитися, як мій унук їх рве на дрантя, і мені хочеться бити його, але боюся невістки.

Але ще ліпшим учителем був таки наш батюшка. Він учив нас Закону Божого, але бив не кулаком і не квадратовим правилом, як учитель, а плазом долоні, бо мав руки, як суховила, а як бувало ударить, то треба було кілька разів хавкнути, щоб дістати духу. Якби так потягнув кулаком, то амінь, уже б духу не дістав. Шкода і хавкати.

Ще ласка Божа, що батюшка приходив до школи тільки три рази на тиждень. І то більше спав за столом, ніж учив. Тоді нас якби не було: сиділи так тихо, що можна було почути, як муха крилом шиберне.

Коли входив до середини, то першим йага словом було:

-- На молитву, скати!

Ми молилися Богу, а крадькома приглядалися до батющиних очей: червоні, чи не червоні. Бо як червоні, то знак, що буде спати, а як ні, то буде наука і погром. Тоді дівчата полотніли і пускали сльози з очей, а хлопці переставали дюгатись. Батюшка під час науки набирався великої злости і на кінці загадував такі круті загадки, що й сам Саламон не розгадав би.

Одного разу, пригадую, вчили ми "Всемирний потоп". Вода затопила всі ріки і озера, усі моря і окіяни, усі долини і гори, і геть чисто все, що було на світі. Було велике нещастя! А лиха година хотіла, щоб батюшка якраз потягнув мене на спитки. Я йому оповів, яке то нещастя було, і думав, що на тім кінець. А він вислухав мене, вислухав, а потім бере і питається:

— А скажи, скатіна, куди ділася вода від потопу?

Він не говорив "скотина", а "скатіна", бо був з руських. Казали, що служив колись за начальника

тюрми, але дуже бив арештантів, то його викинули і висвятили на батюшку.

— Де ділася вода?! — кричить.

Я став, як дурний... Хотів пригадати, що за ту воду пише книжка, але з переляку забув і бовкнув.

— Стікла в річку!

За це відразу дістав по плечах замашну долоню і сів добувати духу.

— Де ділася вода? — накинувся батюшка на мого сусіду.

— Випарилася! — відповів той.

На моє щастя, дістав дві долоні.

Третій хлопець сказав:

— Всякла в землю.

І коли батюшка розмахнувся, він крикнув:

— Ні, ні! Риба випила. Риба!

За цю хитрість дістав три долоні.

Дальші діти були хитріші і нічого не казали, тільки мовчки підставляли спини і діставали свою законну пайку — по одній долоні. Хто мовчить, той двох навчить. Тільки Сася Кміцінська, що сиділа в кожній групі по два або по три роки і ніколи не розуміла, про що мова, а на кожну батющину загадку мала одну дуже мудру розгадку: "Так Бог дав". І за це діставала завсігди тільки одну долоню, — на цей раз сказала те саме:

— Так Бог дав! — і наставила спину, але дістала не одну, але дві долоні. Таки ліпше було мовчати.

Батюшка перебив усю групу і таки не добився правди. Тоді він зайшов із іншого кінця:

— Що було після потопу?

Оглянув усю групу і знов накинувся на мене:

— Що було після потопу?

— Велике болото! — сказав я. Дістав одну долоню.

Мій сусіда сказав: "Велике сухо!" і дістав три долоні, бо дурніше не могло бути.

Далі пішли калабані і калюжі, за ними мряка, туман і всякі інші відміни погоди. Знов була перебита вся група, і аж на останній лавці, на самім кінці, знайшлася спасенна душа, що сказала правду:

— Райдуга!

— Атлічно! — зрадів батюшка і потягнув хлопця долонею, бо розмахнувся наперед. Хлопець від щастя показав нам язика.

— Так вот, хахли безмозгиє! Господь-Бог змилосердився і післав райдугу, і вона випила всю воду! І це була свята правда.

Після того ціла школа добре пам'ятала, де поділася вода від всемирного потопу. А якби так не батюшка і не його долоні, то був би чоловік темний, як табака в розі. Кожне діло потребує свого майстра.

А моя невісточка каже, що якби так хтось ударив її дитину, то вона б йому очі видряпала і не подивилась би, чи піп, чи дяк. Бо вона ліпше знає, як треба вчити. Але скоро показалось, яке то ліпше. Бо вчора стала передо мною перелякана і каже:

— Наш Юрчик починає брехати!

— А скільки йому років? — питаюся, ніби не знаю.

— Іде шостий.

— Ну, то вже, кажу, давно пора. У таких літах ми брехали, як цигани. Він у тебе запізнився.

Невістка висміяла мене і сказала, що тепер культура пішла вперед і так не буде, як колись. Я його, каже, відовчу.

— Будеш бити?

— О, каже, того ніхто не дочекає! То вас треба було бити, а я на свою дитину маю ліпші способи.

Пішла і взяла з полиці якусь читанку, посадила коло себе Юрчика і зачала йому читати. Прочитала, як одного разу ішов такий самий галабурдник, як він, берегом і мав у руках ножик. Раптом ножик вирвався і впав у воду. Хлопець сів на березі і заплакав. А на теє випливає з води русалка із золотим ножиком у руці і питає:

— Це твій ножик?

Хлопець подивився і каже:

— Ні, не мій!

Тоді русалка впірнула і винесла срібний ножик

— А це твій?

— Ні, не мій.

А тоді вона впірнула ще раз і винесла правдивий ножик.

— Оце, каже хлопець, мій! — і аж засміявся з радости.

— То на тобі, синку, всі три ножики, — сказала русалка: — бо ти, каже, не брехав, а говорив правду.

І подарувала йому всі три ножики.

— Бачиш, Юрчику, — каже невістка: — хто говорить правду, а не бреше, той у сто разів більше виграє.

Юрчик зморщив чоло, щось подумав-подумав, а потім бере тай каже:

— То є така риба, що вміє говорити?

— То не риба, каже невістка, то русалка. Це така водяна дівчина.

— Живе у воді? — питає Юрчик.

— Так...

— Я хочу її бачити.

— Не можна.

— Чому? — допиртується малий.

Невісточка подивилася на мене жалібними очима.

— Чому не можна? — кричить хлопчина.

— Бо їх тепер нема.

— Чому нема?

Невістка подивилась на мене прошебним оком.

— Чому нема? — кричить нетерплячий хлопець.

— Та скажіть щось, тату! Обізвіться нарешті! — накинулася на мене невістка.

— Та тут, доню, нема що казати, — кажу їй. — Тут треба бити. Тільки не знати, кого: чи хлопця, чи його маму, чи того пана доктора, що склав таку мудру читанку. Бо де ж таке видано, щоб русалками і всякими брехнями вчити правди? То вже ліпше кулаком і долонею! Як нас учили.

Отакий то старий Демко.

Дмитро ЧУБ

Історія хвороби

(Із записної книжки)

Я йшов вулицею Івана Мазепи до вокзалу. Перейшовши місток через річку, дно і береги якої були вкриті дрібним камінням, я попростував правою стороною, лишаючи позаду центр міста Кривий Ріг.

Коло дворів де-не-де сиділи жінки з корзинами і продавали морелі, яблука та вишні. Іноді вулицею проїжджали німецькі військові автомашини.

Дорога була піскувата, і невеличка валіза з чистою одежею та кошик з харчами щоразу здавалося ставали важчими. Незабаром коло одного подвір'я трапився чоловік, що запропонував свої послуги піднести речі. Середній на зріст, з якимсь хоробливим застиглим лицем і трохи шкандибав на одну ногу. Ми домовилися, і він, зв'язавши ручку валізки з ручкою кошика, перекинув їх собі через плече.

— Що у вас, дядьку, з ногою? — запитав я.

— Паралізована нога і рука, — немов би неохоче відповів він.

Хвилин п'ятнадцять ми йшли мовчки, а потім він озвався тим самим одноманітним, байдужим тоном, без жадного виразу обличчя.

— Мало, гражданін, я з вас узяв, п'ятдесять карбованців. Он я підносив жінці недалечко і то заплатила 15 карбованців, а це ж аж до вокзалу.

— А навіщо ж домовлялися?

— Та я ошибся, думав, що легке, а воно тягне вниз.

Тоді я мовчки беру у нього валізу, а йому лишаю кошик. Він, видно, заспокоївся.

Після довгої нової павзи, трохи відпочивши, він починає розповідати історію своєї хвороби.

— Це було у 1922 році. Мені було тоді п'ятнадцять років. Чимало селян з нашого села робили вози на продаж. Разом з іншими односельчанами з Дніпропетровщини, послав мене батько продати воза на Чернігівщину. У нас тоді був недорід, то ми й їздили туди міняти на хліб. Після кількаденної подорожі поїздом ми прибули туди. Мені першому пощастило продати воза за дев'ятнадцять пудів пшениці. Мій покупець, як зараз пам'ятаю, на прізвище Мерзляков, взявши мене і мого воза, поїхав додому до свого села з тим, щоб там набрати пшениці і привезти мене на станцію Бахмач, де умовились ми зібратися через три дні назад.

Надвечір ми були в селі. Пополуднавши і відпочавши трохи, дядько знову зібрався кудись їхати.

— Ти переночуй, — сказав мені, — а я з'їжджу в сусідне село по пшеницю, а завтра одвезу...

В хаті були якісь непривітні до мене його жінка та старий батько.

Жду я день, другий, а його немає. Лише на третій день приїздить.

— Ну, — каже, — завтра поїдемо: і тебе і пшеницю одвезу.

— Я знов пішов ночувати у клуню. Але після довгого дожидання і побоювання, що відстану від гурту, я майже не спав. Чути було вночі, як десь гавкали собаки, як пищали миші в соломі, як угорі десь у гніздах попискували гороб'ята.

Потім десь уже за північ трохи заснув та й знову прокинувся. Мене насторожило те, що на цей раз двері у клуні були відчинені навстіж.

— Хто ж їх відчинив і навіщо? — плуталась думка. Тим часом рипнули хатні двері і хтось, мабуть, вийшов. Надворі було видно від місяця, як удень.

Опинившись далеко від рідної хати у чужому селі, я відчував, особливо цієї ночі, якийсь неспокій і лежав, прислухаючись до найменшого шарудіння. Я вже був підвівся на возі і хотів через відчинені двері побачити, хто там вийшов з хати, як в цей час на порозі клуні з'явився хазяїн. Його обличчя не було видно, але темна постать проти світла од дверей була його. І в той же час я помітив, як у його правій руці щось блиснуло.

"Ніж"? — пронизала думка мозок, і тіло обійняв холод.

Сховавши трохи руки за спину, він, ніби роздивляючись, поволі наближався.

— Чого ж не спиш? — почувся терпкий голос хазяїна.

Я не відповів — у мене раптом ніби відібрало мову.

— Значить, бачить мене добре, — майнула думка. І я, передчуваючи якесь лихо. звісив ноги на протилежний бік воза, тремтячи всім тілом.

Ось він уже стоїть по другий бік воза, а я, сидячи скраю і пильно стежачи за ним, потрохи відхиляюся назад. Він, мабуть, помітив це і, мов боячись, що я втечу, раптом шарпнувся до мене і, замахнувшися ножем, схопив за плече. Ще мить і моя свита, якою я вкривався і була наопашки, опинилася у його руках. А я сам не зчувся, як вислизнувся з-під ножа і стрибнув з воза. Він за мною, а я — до дверей. Я вже був коло дверей, як він, зачепившися за розвору воза, простягся біля нього.

Перехопившися через тин, я опинився в сусідньому двор. Не почуваючи себе, я влетів у мов навмисне відчинені сінешні двері сусідської хати. Зачинивши і защіпнувши за собою двері, я тіпався всім тілом у кутку сіней.

Господар хати, що саме вийшов до корови, що привела теля, побачив з корівника, що хтось шурхнув у сіни. Прибігши, він почав гримати у двері, а потім бігати навколо хати, стукати у вікна і кричати:

— Тетяно! Тетяно! Відчини, хтось ускочив у хату і заперся.

Я не знав, що сталося і ще дужче злякався, думаючи, що то прибіг мій господар з клуні. Тільки пізніше я добрав в чому діло.

Тим часом хазяйка прокинулась і, теж перелякана, нескоро відчинила сінешні двері. Присвітивши і знайшовши мене в кутку сіней, вони довго не могли допитатися, що сталося, чого я прибіг. Я весь тіпався і не міг вимовити й слова, — так ніби дуже перемерз, а зуби мої скажено цокотали.

Тільки вже вранці я трохи заспокоївся і почав роповідати, що трапилося. Чоловік і жінка слухали, співчували мені і боязко розповідали, що той Мерзляков колись забрів сюди з Росії, страшний злодій і багатьох людей уже пустив на той світ.

Та ледеве я трохи нагрівся і попоїв, як з надвору почувся новий гомін. Жінка вибігла на подвір'я і, вскочивши скоро назад, схвильовано сказала:

— Ваньку б'ють... мабуть, таки на чомусь іще попався... хоч би, Господи, йому зробили який кінець, бо страшно жити нам тут коло нього.

Почувши останні слова, що його можуть навіть убити, я вибіг і собі надвір, згадавши про борг.

Справді на подвір'ї, коло воріт ворушився гурт людей а той Ванька лежав посередині на траві і, заюшений кров'ю, тільки хрипів. Його били ногами, палицями, дрючками. Одежа на ньому була пошматована, і червоніло закривавлене тіло. Нові люди наповнювали подвір'я. Видно було, що це був їхній давній ворог.

— Через цього зайду на все село сором! — кричав якись чоловік із шрамом на переніссі, — там обікраде, там заріже, а до нас біжить ховати кінці. Він думає, що як з міліцією разом п'янствує, то йому все так минеться!

— Та чого дивитися на нього, убити треба!

Ванька уже не просився, тільки стогнав, а люди раз-у-раз били його, хто чим міг.

Побачивши, що його можуть навіки вбити, я опам'ятався:

— Людоньки добрі, — кажу, — не вбивайте, бо він мені ще не віддав дев'ятнадцять пудів пшениці! — І я розповів їм усю свою історію. Люди ще дужче загомоніли, а дехто почав ще сильніше лупити його по спині. Потім, поміркувавши, наказали його батькові запрягти коня і, відваживши мені, замість дев'ятнадцяти аж двадцять два пуди, звеліли одвезти мене до Бахмача.

А Ваньку били далі. Я вже виїжджав з двору, як прибігло два міліціонери і заборонили бити.

— Але зі мною ще тим не кінчилося, — додав оповідач, що ніс мій кошик. — Коли ми од'їхали од села, я помітив, що дід везе мене не в той бік, що треба. Тоді я зіскочив з воза і казав, що вернуся і розкажу про це людям. Аж тоді старий повернув на потрібну дорогу. Та коли я під'їхав до станції, мої супутники, не дочекавшися мене, вже навантажилися на поїзд. Поїзд уже мав відходити. Але мої односельчани дали машиністові кілька мільйонів грошей, і він затримав поїзд, доки вкинули й мої мішки.

Ніби доказавши до кінця, мій оповідач замовк на хвилину.

— Ну, а хвороба ж звідки взялася, ви так і не сказали? — зауважив я.

— Оце ж вам і історія моеї хвороби, — відповів він і додав: — Захворів я вже приїхавши додому. Спочатку мені дуже хотілося спати, а потім почала боліти голова і, нарешті, іноді приходить важке знесилення, яке майже паралізує праву ногу і руку.

Ми вже досягли вокзалу, коли він закінчив свою розповідь. А в долині паротяг уже кидав клубки диму й пари, наближаючись до станції Кривий Ріг.

О. СМОТРИЧ

Довженкова „Земля"

"Ми повернені назад до першого віку землі, до Адама, що копає родючу землю, і це вже незвичайна подія, що сталася в кіні".

("Історія кіна", М. Бордеше та Р. Бразілах, про "Землю" О. Довженка).

"Земля". Помирає дід, і це ціла поема. Це глибокий символ мудрости. Довженків дід помирає, як мусіло б померти все, що віджило — безропотно, мудро. Дід зовсім не самотній у своїй смерті — лишаються навколо нього онуки і щедра українська природа... І від помираючого діда віє чимось біблійним, урівноваженим. І ми знаємо, яким гарним і повним, нехай і важким, було життя цього древнього діда, якщо така гарна його смерть. Так, своєрідний оптимізм смерти, у якій нема ні тіні страху. Цей дід є частинкою самої природи, як такою ж частинкою є його діти, онуки, і гори стиглих яблук. Скільки любови до життя, до людини в цих важучих кадрах, і разом з тим яка простота, поетичність.

Французькі дослідники кіна Моріс Бордеше та Роберт Бразілах уважають Довженкову "Землю" найбільшим досягненням т. зв. натурального кіна:

"Уночі, коли все спить, Василь, молодий чоловік, який символізує нове життя країни, йде на любовне побачення. Дорогою він танцює Танок Щастя. Ця сцена — одна з найзворушливіших, яку нам будьколи дало кіно. Згодом ціле село проводжає Василеву труну через кущі і плоди, що схиляються до прекрасного тіла мертвого... Весна: життя йде далі. Падає дощ і висить краплинами на плодах і кінчиках галузок. Рідко коли стільки поезії було поєднано з такою простотою."

Простота і великої сили поезія життя. Непідробна поезія життя і смерти. Оце саме найбільше приваблювало іноземного глядача в Довженковій "Землі". Тільки справжній мистець міг досягти такої сили звучання німого кадру. І дивна річ — позірної простоти досягав Довженко часто формалістичними засобами, акцентуванням окремих натуралістичних деталей — згадати хоч би кадр з могутніми волами просто проти весняного неба, чи згадані французами квітучі галузки, покраплені дощем, і труна, що рухається під ними. Своєрідний і ритм фільму: нічна сцена танку з нестримним прискоренням і навмисне уповільнені кадри помирання діда, бадьорий, може навіть трохи підкреслено бадьорий похід у заключних сценах фільму тощо. Кожний кадр, кожна сцена має свій ритм.

Талант О. Довженка глибокоіндивідуальний. Одначе Довженко-мистець не був відірваний від загального культурного процесу в Україні у двадцятих роках. Заслуга О. Довженка перед українським мистецтвом полягає в тому, що його творчість була своєрідною кульмінацією, одним з найбільших досягнень цього процесу. А цей процес був шуканням органічного українського стилю — намаганням виявити через цей стиль величезних потенційних сил народу. Звідси монументалізм, експиркментування. Немало рис ріднить "Землю" з мистецькими засобами М. Бойчука та його малярської школи, зокрема у стремлінні цієї школи використати українське народнє мистецтво. Одначе О. Довженко не був експериментатором задля експериментування, задля самої незвичности, чи там революційности в мистецтві. Для чогось подібного він занадто поет, а разом з тим і занадто заземлений у народню стихію. Він носив у своєму серці українську казку. Звідси, можливо, і деяка статичність та уповільненість, звідси і своєрідний надреалізм деяких його образів і кадрів, звідси соковитість, соковитість достиглого яблука.

Окремі кадри, часто побудовані на натуралістичних деталях — кусень хліба у руках батька, краплини теплого дощу на яблуках тощо — подає О. Довженко надзвичайно інтенсивно з великою експресією, цієї експресії досягав часто надреалістичною композицією подібних кадрів і можливо саме тому картина залишила свій слід у глядача на довгі роки, як щось незабутнє, символічне.

"В усіх цих поетичних документаціях, — пишуть згадані два французи, — людина важить менше ніж чотири пори року і вічна земля, ніж колективне зусилля, ніж краса світу. Тут геній, незалежно від соціяльних і політичних фільмів, виразив з чудесною шириною сувору але й добру природу, у якій молодість і надія досконало поєднані".

Так, є в цьому фільмі і поетична документація. Поетичний показ деталів природи України та її людей — зморшки на старому спеченому сонцем обличчі і руках, усміхнене лице молодиці — сильні й білі зуби... масна ріля... Повнокровні колоски достигаючого хліба... все, що називається Україна.

У "Землі", як ні в одному з інших своїх творів Олександер Довженко славить землю і людей своєї України, невід'ємною часткою якої він завжди себе почував. "Земля" Довженка — його земля.

В. ЧАПЛЕНКО

Ще про національно-мовну політику більшовиків

(Спроба історичної аналізи)

Про національно-мовну політику більшовиків поза межами СРСР написано різними мовами багато, а українською мовою маємо відому працю Р. Смаль-Стоцького — "Українська мова в Підсовєтській Україні" (Варшава, 1936 р.). Але це невичерпна тема, наша жива й болюча сучасність, до якої більшовики "докидають" чимраз більше матеріялу, і той матеріял аж кричить — щоб його вивчати. Правда, писати безсторонньо на цю тему нам, сучасникам і жертвам більшовизму, дуже важко, проте я не сказав би, що об'єктивно-науковий підхід до цього матеріялу для нас цілком неможливий. Для цього треба тільки суворо додержуватись фактів, не піддаючись спокусі "згущувати фарби", але й не замовчувати того, що само в дійсності криком кричить. На жаль, мені відомий факт, коли в одному еміґраційно-українському виданні свідомо перекручено висловлювання Сталіна про мову майбутнього людства: замість слів Сталіна "але та мова, звичайно, буде ні великоруська, ні німецька, а якась нова" сказано, що тією мовою буде російська. Більшовизм — таке "чорне" явище в історії людської цивілізації, що "підчорнювати" його просто немає потреби. А тимчасом таке фальшування знецінює наші зусилля показати всьому людству справжню природу більшовицької мовної політики, настороже чужих читачів та дослідників і викликає в них недовір'я до наших дослідів.

У цій своїй праці я хотів об'єктивно розглянути національно-мовну політику більшовиків. Ця праця — ні в якому разі не історія цієї політики, це тільки **спроба історичної аналізи** під кутом зору **успішности чи неуспішности** її здійснення. Якже в процесі викладу мені й довелося дотримуватися деякої хронологічної послідовности, ба й групувати факти так, що це справляє враження історичної періодизації, то це сталося тільки тому, що **більшовицька національна політика була різна на різних етапах.**

Той факт, що я найбільше використав український матеріял, залежить не тільки від того, що він мені найближчий, найвідоміший, а ще й від ваги, яку має Україна в національно-мовній політиці більшовиків. Ще на IV нараді ЦК ВКП(б) Сталін говорив про потребу зробити з України "зразкову республіку" з огляду на її величезне значення для народів Заходу.[1])

"Україна — це велика соціялістична лябораторія ленінської розв'язки національного питання, — говорив М. Скрипник у промові "Есперантизація чи українізація". — Мабуть, ні в одній республіці нашого Союзу народів національні процеси не проходили з такою глибиною і з таким розмахом, як на Україні".[2])

Фактичний матеріял цієї моєї праці вперше був використаний у циклостилевому виданні Інституту для вивчення СРСР "Більшовицька мовна політика", Мюнхен, 1956 р., але тут я його подаю з різними супроти того видання змінами.

ТЕОРЕТИЧНІ НАСТАВИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ПОЛІТИКИ, ЇХ ДВОЇСТІСТЬ

Очевидячки, є певний сенс у тім, щоб розрізняти дореволюційні писання теоретиків більшовизму (Леніна, Сталіна), постанови партійних конференцій тощо і писання та постанови після захоплення влади. Основна ознака перших та, що їх писано а пріорі, і через те авторів не можна запідозрювати в нещирості, тимчасом як пореволюційні настави творено а постеріорі, з оглядом на практику, з певними практично-політичними розрахунками на безпосередній ефект здійснення чи нездійснення, а тому в них часто наявні елементи "політики", пропаґанди, ба й дипломатії (напр., згадки Сталіна в доповіді на XVI з'їзді Комуністичної партії про "закордонні" Україну та Білорусь). Через те навіть ті самі вислови, твердження в перших і в других текстах нераз мають різні значення. Це легко перевірити, наприклад, на сумнозвісній формулі "самовизначення аж до відокремлення". Якщо до повного захоплення влади сам Ленін вітав відокремлення України, Польщі, Фінляндії,[3]) то вже ця формула в т. зв. сталінській конституції 1936 р. — цілковите дурисвітство. Крім того, в пореволюційних наставах є ще й явні порушення дореволюційних настав, як про це буде мова далі. Але разом з тим не можна те й те розмежувати абсолютно: максималізм ранніх настав заздалегідь міг здаватися не цілком здійсненним, а пореволюційні висловлювання й постанови формально, через цитати тощо здебільшого зв'язувано з першими, особливо з працями Леніна.

З огляду на сказане у цьому розділі я викладу переважно тільки дореволюційні настави, а пореволюційні — в розділі, де буде розглянуто, сказати б, зудар більшовицької теорії з їхньою ж практикою (див. розділ "Зудар теорії з практикою").

І ще одна загальна заввага. У теоретично-політичних наставах більшовицької національно-мовної політики "діялектично" поєднано різні суперечні моменти: з одного боку, **позитивне** для поневолених націй та мов і **неґативне** для більшовиків як носіїв ідеї "всесвітньої пролетарської революції", а з другого — **неґативне** для поневолених народів та мов і **позитивне для більшовиків.**

Позитивне для поневолених націй і неґативне для більшовиків

Треба визнати, що, либонь, ні одна влада чи партія в світі й історії не надавала такого значення національно-мовній політиці, як більшовики. Не хто як вони ж таки теоретично та політично якнайбільше її продумали **(то інша справа — чи правильно)** та спробували були енерґійно її здійснювати **(знов таки інша справи — чи так, як теоретизували та пропаґували).**

Таку увагу до цієї проблематики можна пояснити декількома моментами, а саме: 1) генетичним зв'язком їхньої теорії з західньо-европейськими революційними теоріями, особливо з марксизмом; 2) національною перістістю їхньої "випадної бази" — Російської імперії; 3) різнонаціональним складом їхньої партії; 4) радикалізмом їхніх методів революційної боротьби; 5) наставою на соціялістичну (комуністичну) перебудову людства у світовому маштабі.

Якщо мати на увазі **перший момент**, то треба сказати, що в західній Европі саме ті теоретики революційної боротьби, що від них походять більшовицькі теоретично-політичні настави — засновники марксизму К. Маркс та Ф. Енгельс найвиразніше з-поміж усіх революціонерів поставилися до розв'язки національно-мовних проблем, та ще й з чималим натяком на позитивне з погляду поневолених націй вирішення. (Це в той час, коли, наприклад, Прудон уважав, що всяка національність — перестарілий пересуд). Так, К. Маркс ставився позитивно до проблеми визволення Польщі, Ірляндії. Взагалі вважав: "Нещастя для народу, коли він поневолив інший народ".[4]) А в листі до Енґельса з 20 VI. 1866 р. Маркс писав: "Англійці дуже сміялися, коли я почав свою промову з того, що наш друг Ляфарґ і інші, скасувавши національності, звертаються до нас по-французькому, тобто мовою, незрозумілою для дев'ятьох десятих присутніх. Далі я натякнув, що Ляфарґ, сам того не усвідомлюючи, під запереченням національностей розуміє, либонь, поглинення їх зразковою французькою нацією".[5])

І Ленін навівши ці висловлення К. Маркса у своїй праці "Про право націй на самовизначення", солідаризується з ним. В цій же праці він згадує й постанову Лондонського міжнародного конгресу 1896 р. про те, що він (конґрес) "обстоює повне право на самовизначення".[6])

У дальшому викладі я буду не раз іще згадувати зв'язки більшовицьких національно-мовних теорій із теоріями західньо-европейських марксистів (К. Кавтського, О. Бауера).

У факті **національної перістости** "випадної бази" російські більшовики (ще як соціял-демократи) мали чимало спільного з австрійськими соціял-демократами, що теж мусіли цю проблему теоретично усвідомлювати (О. Бауер). Але в Австрії до революційного здійснення "соціял-демократичної теорії" з національного питання не дійшло: там це питання розв'язано конституційним порядком, тому цей момент у діяльності австрійських соціял-демократів не відіграв такої ролі, як у більшовиків.

На різноманітний національний склад людности Росії більшовики (спочатку як соціял-демократи) звернули увагу з самого початку свого організаційно-партійного існування. Це була значна новість для російського революційного руху, бо всі попередні російські революційні організації здебільшого ігнорували національне питання (декабристи, народовольці). Тільки в окремих діячів, таких, як от Чернишевський, Добролюбов національно-визвольний рух (український) знайшов прихильне ставлення.

Коли говорити про російських соціял-демократів, то Плеханов ще 1902 року писав у "Зар-і", мавши на увазі національно-визвольну проблему поневолених у Росії народів: "Якби ми призабули це, побоюючись зачіпати національні передсуди сучасників великоруського племени, то в наших устах став би ганебною брехнею... клич: "Пролетарі всіх країн, єднайтесь!"

"Це влучна характеристика основних доказів", написав про ці слова Плеханова Ленін ще тоді, як не називав його "нашим доморослим націонал-шовіністом".[7]) Та й у програмі ще єдиної Російської соціял-демократичні партії (1903 р.) був спеціяльний параграф, присвячений національному питанню, — параграф 9.

Сам Ленін не тільки неодноразово констатував різнонаціональний склад людности Росії, а ще й давав гостро-негативну характеристику царській політиці супроти поневолених народів.

"Росія — періста щодо національного складу країна", писав він у статті "Робітнича кляса і національне питання", що була надрукована в ч. 105 "Правди" за 1903 р. А політика "уряду, поміщиків та буржуазії" була, на його думку, "наскрізь просякнута чорносотенним націоналізмом"... "Політика ця скерована своїм вістрям проти **більшости** народів Росії, що складають **більшість** її людности (підкреслення Ленінове, В. Ч.).[8]) Несправедливість такого становища неросійських народів у Росії збільшувало ще й те, що сама "Великоросія", на його думку, менш культурна, ніж ті народи, що їх вона поневолює. У ст. "Критичні завваги до національного питання" він назвав Росію "страшно відсталою". У промові на другому з'їзді комуністичних організацій народів Сходу він охарактеризував Росію як найвідсталішу в Европі".[9]) в обох випадках він мав на увазі, видима річ, панівну в Росії націю — "Великоросію". Їй він протиставить поневолену Фінляндію. "Подивіться на Фінляндію, — казав він на VIII з'їзді РПК(б) 19. III. 1919 року: — країна демократична, розвиненіша, культурніша за нас (тобто "великоросів", В. Ч.).[10])

Оту, згадувану вище Марксову думку про "нещастя народу — гнобителя" Ленін прикладав до Росії.

Неґативну свою думку про Росію Ленін повторив у промові, написаній для члена IV Державної Думи і однопартійця Г. Петровського, що її той виголосив 20. V. 1915 р. Ось окремі місця з неї, з тієї промови.

"Національне питання в Росії має особливо важливе значення цими часами... В Росії великоросів усього 43 відсотки. Це значить — менш як половина людности, а тим часом уся решта Росії визнана "інородницькою". Таким чином, більшість

людности в Росії не має права й можливости говорити рідною мовою й зазнає неймовірного насильства". "Тепер нашому великоруському й поміщицькому насильству немає, либонь, рівних в Европі, та й не тільки в Европі, а й в Азії. У всьому світі не знайти нічого гіршого, нічого ганебнішого над те, що витворяють у нас із пригнобленими народами". "Та поза середньовічними переслідуваннями жидів у варварській та дикій країні переслідування рідної мови всіх націй становить неначе спеціяльне завдання уряду. Переслідують особливо слов'янські народи — білорусів, українців та поляків".[11])

Багато уваги національному питанню приділяв Йосип Сталін (Джуґашвілі), що просто спеціялізувався на цій проблемі. Почавши статтею "Як розуміють соціял-демократи національне питання" (1904 р.) та давши працю "Марксизм і національне питання", що була надрукована в часописі "Просвещеніе", ч. ч. 3-5 за 1913 р., він пізніше не раз іще писав, а ще більше виступав з доповідями та резолюціями на різних з'їздах та конференціях, і з цих його праць склався досить значний розміром збірник "Марксизм і національно-колоніяльне питання". З нього ж, із Сталіна б то, був і перший радянський комісар національних справ, тобто людина, що через неї здійснювано пізніше більшовицьку національно-мовну політику. Але в сутотеоретичних питаннях він ішов здебільшого цілком за Леніном, свідомо виступаючи в ролі його учня.

Майже таку саму ролю "фахівця від національних справ" виконував ще М. Скрипник, але вже в меншому масштабі — переважно тільки в українському. Його статті й промови з національного питання зібрані у виданні "Статті й промови", т. II, частина II, ДВОУ, 1931 р. Скрипникові праці я використаю в другому розділі — "Зудар теорії з практикою".

На теми з національного питання писали ще й інші члени Комуністичної партії, як от Є. Гірчак ("Борьба на два фронта", Госиздат, Ленинград-Москва, 1930 г.), Ваганян ("О национальной культуре", ГИЗ, 1927 г.) і багато інших "дрібніших".

Теоретично-політичні настави більшовицької національно - мовної політики задокументовані в багатьох постановах, резолюціях, декретах. З них важливіші такі, як от резолюція з національного питання, прийнята на нараді ЦК РСДРП влітку 1913 р., резолюція з національного питання, прийнята на VII всеросійській конференції РСДРП(б) 29 квітня (12 травня) 1917 року, "Деклярація прав народів Росії" (1. II. 1917 р.), "Про чергові завдання партії з національного питання" — резолюція X з'їзду РКП(б), 1921 р., "Національні моменти в партійному й державному будівництві" — рез. XII з'їзду РКП(б), 1923 р., резолюція на звіт ЦК, прийнята на XУI з'їзді РКП(б) 1930 р., тези ЦК й ЦКК КП(б)У про підсумки українізації й ін.

Російська соціял-демократична робітнича партія з самого початку **мала в своєму складі значний відсоток "націоналів"**, як їх пізніше, уже після революції, називали, тобто членів тих поневолених народів, що входили до складу Російської імперії. Спочатку були спроби творити при партії національні автономні організації (жидівський "Бунд", вірменська соц. - демократична організація, секція мусульманських комуністів), але пізніше ці групи "розпливлися" в загальному членстві партії.

Показове, що "націонали" висувалися в цій партії й на керівні пости, як от жиди Троцький, Каменев, Зінов'єв, Л. Каганович, грузини — Сталін (Джуґашвілі), що був навіть диктатором СРСР, Орджонікідзе, Берія й інші, вірменин Мікоян, українці — М. Скрипник, Г. Петровський. Правда, про національні почуття більшости з них годі говорити, здебільшого вони вже були обрусілі. Адже навіть Сталін, яскравий усе таки грузин, сказав на слова литовського міністра, що хотів був рятувати свою країну, апелюючи до національного почуття цього сина "теж малого народу", так: "Я грузин, але вже обрусілий".

Але особливо це можна сказати про жидів. Як члени народу, що втратив свою мову, вони вже були майже без вийнятку носіями й творцями російської національної культури й мови. І це можна сказати не тільки про згаданих видатних, а й про масове членство, що було, як побачимо далі, провідниками русифікації в національних республіках та областях.

Проте не можна заперечити й того, що певна частина "націоналів" у партії, особливо з пізнішого "набору", як от колишні українські "боротьбісти", "укапісти", грузинські меншовики, вірменські "дашнаки" мали ще живе національне почуття, покликаючись на вияви російського патріотизму та відповідні думки Маркса й Леніна, вимагали й для себе права на любов до своїх народів.

Свого часу це висловив П. Тичина в одному з своїх віршів:

І Бєлий, і Блок, і Єсенін, і Клюєв:
"Росія, Росія, Росія моя".
Стоїть сторозтерзаний Київ
і двіста розіп'ятий я.
. . . .
Любити свій край не є злочин
коли це для всіх.

Яскравий і цікавий у цьому розумінні документ з років революції залишив один з українських більшовиків — В. Шахрай. Я маю на увазі його книгу "До хвилі", що була видана 1919 року в Саратові, з позначенням двох авторів — Василя Шах-Рая і Сергія Мазлаха. Але, як свідчить один із сучасників — Ів. Майстренко, фактичним автором книги був В. Шахрай, а Сергія Мазлаха, як однодумця й земляка (обидва були старими більшовиками з Полтавщини), Шахрай притяг до співавторства.[12]) Про цю працю (за формою її можна назвати памфлетом, і ця форма, на мою думку, вплинула пізніше на форму відомих памфлетів М. Хвильового) згаданий щойно Ів. Майстренко пише, що вона відіграла в повному розумінні ролю енциклопедії українського комунізму, ставши основою боротьбистських і укапістських програм, а також теоретичних праць М. Скрипника з національного питання".[13]) І от у цій книзі В. Шахрай доказував, покликуючись навіть на К. Маркса (спогади про нього В. Лібкнехта), право більшовика (комуніста)

на любов до свого народу. У ній є спеціяльний розділ "Ми — націоналісти", "ми — шовіністи", а в тому розділі є, наприклад, таке звернення до Леніна: "Т. Ленін! Ми мусимо покаятися" ще ось у чому: Ми не вільні від українських почувань. "В нас для нас" вони є (в одного із нас, може, навіть підвищені). Існують ці почуття принаймні настільки, ну, щоб, скажемо, зрозуміти як слід слова Т. Шевченка:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю.

Так, ми любимо Україну, любимо як живу історичну індивідуальність".[14]) Показова в цьому розумінні діяльність "мусульманських комуністів" — Султангалієва, Садвокасова, Касимова й ін., а також білоруських комуністів — Голадзеда, Червякова й ін. А пізніше багато з цих "націоналів" і головами наложили за таку свою любов до свого народу: з українців — М. Скрипник, М. Хвильовий, П. Любченко і багато інших, з білорусів — Голадзед, Червяков, Ігнатовські й ін., з тюрко-татарських діячів — Султангалієв і ін. А заразом ці жертви "націоналізму" свідчать і про те, що їхньої ролі в здійснюванні більшовицької національно-мовної політики на користь поневолених народів не можна перебільшувати. Всеімперське "російське" ядро партії було незрівнянно могутніше за їхній вплив.

У своїм **методах революційної роботи** більшовики, ще бувши соціял-демократами, не заперечували й методів демократичних. Це ж тоді Ленін визнавав "право навіть єзуїтів провадити вільно агітацію", а проти "спілки єзуїтів і пролетарів" обіцяв боротись не поліційною силою. Ще навіть 1913 р. він заходжувався "не шляхом насильства вкорінювати комунізм".[15])

Але для них, як більшовиків уже, що висунули гасло диктатури пролетаріяту, максималізм у всіх заходах і методах боротьби був найхарактерніший. І в соціяльній проблематиці, і в національно-визвольній вони кидали гасла **якнайдалекосяжніші, використовуючи відповідний, сказати б, історичний матеріял для своїх цілей.** Тим то й у своїх теоретично-політичних наставах щодо національно-мовної політики вони проголошували найрадикальніші гасла, такі радикальні, яких не могла допустити ні одна тодішня російська політична партія чи група. Відповідні висловлювання я вже згадував вище, а тут іще додам. Ленін у згадуваній уже статті "Національне питання в нашій програмі" писав, що "соціял-демократія ставить у свою програму не тільки повну рівноправність мови, національности, але й визнання права за кожною нацією самій вирішувати свою долю" ("Искра", ч. 33, І-ІІ, 1903 р.)[16]) "Ні одного привілею ні для однієї нації, ні для одної мови".[17]) "Той не марксист, той не демократ, хто не визнає і не боронить рівноправности націй та мов".[18]) "Оскільки буржуазія пригнобленої нації бореться з нацією-гнобителькою, остільки завжди і у всякому випадкові і рішучіше, ніж будь-хто інший за, бо ми найсміливіші і найпослідовніші вороги гноблення".[19]) "Великороси в Росії — нація-гнобителька".[20])

А гасло самовизначення націй у них було зформульоване теж так, як ні в однієї з інших російських партій. Якщо, наприклад, у кадетів, в одинадцятому параграфі їхньої партії сказано тільки про "право вільного культурного самовизначення", то Ленін зформулював це так: "Під самовизначенням націй розуміється державне відокремлення їх від чужонаціонального колективу, розуміється утворення самостійної національної держави". І в зв'язку з цим: "Ми твердо стоїмо на тому, що не підлягає сумніву: право України на таку державу. Ми поважаємо це право, ми не підтримуємо привілеїв великороса над українцями".[21]) Але особливо для нас цікава тут стаття Леніна "Чи потрібна обов'язкова державна мова?" надрукована 18. III. 1914 р. в ч. 14 "Пролетарської Правди".

У цій статті Ленін, справді, "найсміливіше", просто безпрецендентно для історії російської мовно-політичної думки розв'язує цю проблему. Цікаве й те, що він написав її, полемізуючи з іншими тодішніми російськими партіями — "чорносотенцями" ("добродії Пуришкевичі") й "лібералами" ("кадети").

"Що означає обов'язкова державна мова? — запитує Ленін і зразу ж відповідає: — Це значить практично, що мова великоросів, що складають меншість людности Росії, накидається решті людности Росії. В кожній школі навчання державної мови повинно бути обов'язкове. Всі офіційні діловодства обов'язково повинні провадитись державною мовою, а не мовою місцевої людности" (ст. 15).

Це погляд "чорносотенців", які, мовляв, виходять із того, що "Росія повинна бути неподільна", а всі наріччя, тобто мови "60 відсотків людности Росії", повинні бути заборонені.

"Ліберали", пише Ленін, значно культурніші", "тонші". Вони "відрізняються від реакціонерів тим, що бодай для початкової школи визнають право викладання рідною мовою. Та вони цілком сходяться з реакціонерами в тім, що обов'язкова державна мова повинна бути". Бо вона, мовляв, "має таку ж примусову й загальнообов'язкову силу, як і всі інші форми державности". (ст. 15).

Цим двом поглядам Ленін протиставить погляд "російських марксистів". "Російські марксисти кажуть, що потрібна: **відсутніть** (підкреслення В. Леніна) обов'язкової державної мови, при забезпеченні людності шкіл із навчанням усіма місцевими мовами". (ст. 16).

Але поряд із цим він висловив і ту думку, що стала пізніше, уже після революції, фатальною для всієї більшовицької мовної політики як про це буде мова в розділі "Зудар теорії з практикою". Висловившись проти примусовости в навчанні російської мови ("ми не хочемо заганяти в рай палицею"), він потім висловив надію, що через перемішування національного складу людности люди навчаться цієї мови й без примусу. "Ті, що за умовами свого життя й праці потребуватимуть таки російської мови, навчаться її й без палиці". Показова його симпатія до "прогресивного перемелювання націй в Америці".

(Далі на сторінці 29-ій)

П. ПРУС

НАРОСТАННЯ СПРОТИВУ В УКРАЇНІ

У газеті для московського "геренфольку" в Україні "Правда України" від 25 грудня 1956 р. вміщено велику підвальну статтю кандидата філологічних наук І. Кравцева "Ленінська національна політика та її здійснення в Україні".

Автор спирається виключно на Маркса, Енгельса та Леніна, щоб переконати читачів в "успіхах" національної політики російських комуністів в Україні. Хоч І. Кравцев і не згадує Сталіна, але вся його стаття просталінська і свідчить лише про страх російських окупантів, який вони переживають у зв'язку з "відсталізуванням" в Україні.

Усі цитати з Маркса, Енгельса й Леніна автор статті підібрав так, щоб довести, що винародовлення українців, обмосковлення їх, — "факт **безумовно** (підкреслення авторове. П. П.) прогресивний", "широке розповсюдження російської мови в Україні є законним процесом", бо, як твердив Ленін, для розвитку економіки, скріплення взаємозв'язків між народами — "**російська** (підкреслення Леніна. П. П.) мова є конечна".

Після цього всі ці цитати Леніна про рівноправність, — про "право на самовизначення аж до відокремлення", про право на культурний розвиток українців, — тратять свій сенс: все це тільки для замилювання очей і кожен читач розуміє мету цієї статті.

Щоб не залякати українців, І. Кравцев наводить цілий ряд статистичних даних, з яких мало б виходити, що українці в Україні не мають чого нарікати — вони є справжніми господарями на своїй землі: у Верховній раді УРСР українців поверх 70 відсотків, а учнів початкових та середніх шкіл, які вчаться в школах з українською мовою навчання, є коло 70 відсотків. Воно справді ніби й не дуже то страшно, хоч і не зовсім добре. Та шило з мішка вилізає негайно, коли І. Кравцев починає говорити про вищу освіту. Мало того, що замість 70 відсотків українців у початкових та середніх школах сам автор статті у вузах України налічує українців лише 63,8 відсотка, але він зовсім обминає питання, яка викладова мова в цих вузах та середніх спеціяльних учбових закладах. З цього можна зробити певний висновок, що всі, чи майже всі вузи й технікуми зросійщені і авторові просто невигідно про це говорити, тому він обходить це питання ствердженням, що "в 134 вузах України вчиться, враховуючи і заочників, 325 тисяч студентів, що перебільшує число студентів у Франції, Бельгії, Голяндії, Данії, Швеції, Норвегії, Туреччини та Греції, взятих разом".

До цього І. Кравцев додає, що в 1955-56 навчальному році у спеціяльних середніх навчальних закладах України вчилося 374.6 тисячі учнів, з них українців 68.7 відсотка, росіян 23.3, а представників інших націй — 8 відсотків.

Цікаві і інші дані. У 1956 році в Україні виходило 1.145 газет, з яких 861 українською мовою, 282 російською, 1 молдавською і 1 угорською мовами. Разовий наклад цих газет у тому ж 1956 р. був: українською мовою — 4.359.600 прим., російською — 1.983.000 прим., мадярською та молдавською — 26.500 прим. І. Кравцев тут також уникає відсотків, вони йому невигідні: російських газет було 25.7 відсотка, а наклад їх становив 31 відсоток.

Отже, як бачимо з цих прикладів, факти підбираються й подаються так, як то вигідно авторові статті, себто офіційній політиці російського окупанта в Україні. Все це дає змогу цьому марксоленінському талмудистові дійти до таких псевдонаукових і фактично антиленінських тверджень, як безглузде запевнення, що "вперше в історії склалась така спільнота людей різних національностей, як **радянський народ**" (підкр. оригін. П. П.)

У своєму намірі переконати читача в правильності своїх тверджень, І. Кравцев тратить почуття міри, явно розходиться з нормою доброї поведінки людини. Він пише: "Своїми великими ділами, ясним розумом, щедрим серцем і братським ставленням російський народ завоював загальну повагу і гарячу вдячність народів СРСР..." Тільки росіяни можуть дійти до такого цинізму! І то не завжди, а тільки в часи остаточного гниття й розкладу їх імперіялістичної концепції.

Кінчається стаття тим, чим і почалась: "Скріплюючи дружбу народів СРСР, борючись з пережитками національного егоїзму, ми тим самим прискорюємо рух радянського суспільства до комунізму".

І спробуй тепер стати в якусь опозицію до статті І. Кравцева в "Правді України", у газеті, яка видається в Києві російською мовою для російського "геренфольку" в Україні!

Не треба забувати, що в цій же газеті на початку цього навчального року була стаття (як повідомляє американська провідна преса), у якій подавались зовсім інші факти: з освітою в Україні ніяк не в порядку, не всі діти можуть вчитися рідною мовою, багато їх змушені ходити в російські школи, бо українських там просто бракує, що виявляється нехтування і зневага української мови та культури і т. д., і що, врешті, це все суперечить ленінському розумінні національної політики. І тут же подавались цілком протилежні за змістом цитати з Леніна...

Звичайно, у Леніна можна насмикати різних цитат і тими цитатами можна виправдати будь-яку політику партії. Ми не маємо сумніву, що Ленін був великий російський патріот і російський імперіяліст, але ми не можемо заперечити й того, що Ленін був талановитий тактик і блискучий стратег. Особливо був чутливий Ленін у національному питанні. Так, наприклад, у статті "Україна і поразка правлячих партій Росії" Ленін писав: "Поступіться українцям — цього вимагає розум, бо інакше буде гірше, силою українців не втримаєш, а тільки розлютиш". (В. И. Ленин, Статьи и речи об Украине, Партиздат ЦК КП(б)У, 1936, стор. 271-272). А кожен нетакт московських окупаційних комісарів в Україні кидав Леніна трохи чи не в паніку. Для прикладу можна навести телеграму

Леніна до В. А. Антонова-Овсєєнка (цитую за згаданим вище збірником, стор. 292): "...Раді Бога, приложітє **всє** усілія, чтоби **все і всяческіє трєнія** с Ц. И. К. (харьковскім) **устраніть.** Ето **архіважно в государственном отношенії.** Раді Бога, помірітєсь с німі і прізнайте за німі **всяческій** сувєрєнітет. Коммісаров, которих Ви назначілі, убєдітельно прошу Вас смєстіть.

Очєнь і очєнь надеюсь, что Ви ету просьбу ісполнітє і абсолютного міра с Харьковскім Ц. И. К. достігнетє. Тут нужен АРХІТАКТ НАЦІОНАЛЬНИЙ". (Всі підкреслення оригіналу. П. П.)

На нашу біду Ленін цей "архітакт національний" таки мав, і на наше щастя його не мав Сталін і ще на більше щастя його не мають і його колективні наступники. І це доказ рокладу російського імперіялізму, це запорука нашої скорої перемоги й визволення. Росіяни остаточно здискредитували Сталіна, вони тепер беруться за дискредитацію Леніна, бо тенденційний підбір цитат з його творів інакше розглядати не можна. І ця дискредитація станеться неминуче. Не тому, що російські більшовики її хочуть чи не розуміють того, що вони роблять, а тому, що інакше вони робити не можуть сьогодні, бо стоять у смузі остаточного розкладу своєї ідеології. Щоб уникнути цього розкладу, вони мусили б піддати ґрунтовній ревізії не тільки сталінську політику, а й основні засади Маркса, Енгельса та Леніна, бо всяка ідеологія, а доктрина тимбільше, за тим же марксоленінським визначенням, є категорія історична, а тому на всі часи, для всіх народів і для всяких умов вона надаватись не може. А вчення цих творців теорії комунізму для російських більшовиків ще й сьогодні не є наукою, а талмудом, який не підлягає найменшому сумнівові і найменшій критиці. На таку ревізію більшовики зважитись не можуть з дуже простої причини: вони перестали б бути тим, чим вони є. Отже, кидатись нам у паніку й тратити віру нема жодних підстав.

Які ж висновки можна зробити із статті І Кравцева? Їх може бути два:

1. Тактика Москви в національній політиці в Україні в періоді відсталізування коливається від одної крайности в другу. Про це свідчать статті І. Кравцева і попередні статті в тій же "Правді України", які згадувалися вище. З цього можна зробити висновок, що російські окупанти в Україні просто не знають, на яку ступити.

2. Полекші, які сталися в наслідок політики відсталізування викликали цілий ряд виступів, які ставлять під загрозу російське панування в Україні.

Доказів на другий висновок є безліч, хоч не всіх ми їх можемо бачити, а тим більше не всі ці факти можна і треба виявляти. В Україні тепер відбувається впертий процес визволення від норм і усталеного десятиліттями трафарету. Цей процес не крикливий, але він дуже послідовний і всебічний — він проймає всі ділянки національного життя. Найкраще і найвиразніше він виступає в літературі й мистецтві взагалі.

Наведу деякі факти. Всім відомо, що в Укроїні з часів Постишева заведено своєрідну "мовну цензуру". Мовний редактор, який одержує вказівки не від Академії Наук, а від спецвідділу видавництва (та ще й розписується, що нікому про це не скаже!), став не помішником письменника, а просто бичем. Мова всіх без винятку радянських видань в Україні напрочуд уніфікована, позбавлена соковитости і гнучкости, вона обканцелярена до краю. По смерті Сталіна тут сталися величезні зміни. Наприклад, мова Довженкової "Зачарованої Десни" цій операції не піддалася зовсім. Такі факти помітні і в інших творах — мова деяких літературних творів часто-густо вже визволяється від радянського штампу.

Правда, тут відбувається і протилежне — натиск на уподібнення нашої мови до російської. Для прикладу пригадаю, що недавно аракчеєвською методою було введено в нашу мову слово "училище". А вже в цьому році створено ще один такий дивогляд — "відділення" (замість "відділ"). Коли б це "відділення" існувало тільки для відділу міліції, то ще сяк-так можна б пояснити. Але воно вживається вже й до відділу Академії Наук. Таких прикладів можна мати більше. Вони свідчать не про силу, а саме про слабість окупантського режиму — про його нервозність, безпотрібне смикання та примітивне адміністрування навіть у ділянці мови.

На мову російські окупанти звертають особливу увагу. Наведу факт, коли в 1931 р. з редакції київської "Пролетарської Правди" одного ранку було звільнено коло 40 осіб, головно редакційних робітників. Мотив звільнення був той, що, мовляв, не затверджено штатів і нема грошей. Співробітники не могли цього зрозуміти, бо газета не могла вийти з друку, чого ніяк не можна було припустити. Та справа з'ясувалась у пообіддя: на місце українців було негайно прийнято таку ж кількість росіян та жидів і все стало раптом зрозумілим. Знаю це з першоджерела, бо між звільненими було три коректори, мої товариші з інституту.

Такі події, можна припускати, відбуваються й тепер і в наслідок них появляються такі "перли", як "відділення" та "училище", які перетворюють нашу мову не тільки на чудилище, а й на справжнє окупантське страшилище. Нема сумніву, що виграємо від цього тільки ми, а не окупанти.

Другий факт можна подати з похорону Остапа Вишні: замість майже офіційного в таких випадках Шопена співано "Козака несуть і коня ведуть", що на офіційному державному похороні та ще найпопулярнішого в Україні письменника було виключене не тільки від часів Постишева, а й навіть перед ним. Це майже революційне "свавілля" українців, якого чомусь не помітила наша преса, а деякі часописи ухитрились навіть "потішити" своїх читачів, що на похороні О. Вишні "співали Інтернаціонал"...

Поезії цілого ряду поетів, присвячені пам'яті Остапа Вишні, є також прямим викликом окупаційному режимові і наочним доказом ламання радянських канонів і правил. Деякі видання Академії Наук і статті в московських журналах "Театр" та "Советськая музика" дають також цілий ряд при-

чин для нашого оптимізму. Згадувати це все тут нема місця й потреби.

Вершком цих подій на сьогодні є зміст кореспонденції ТАСС з Києва у московській "Правді" від 4 грудня 1956 р. "За високу ідейність і художню майстерність української радянської літератури", у якій переповідається хід партійних зборів письменників столиці України. Доповідь на цих зборах зробив секретар партбюра Ю. Збанацький. Першим слово взяв П. Тичина, який говорив про "піклування партії" і т. д. Відомо, що Тичина з якогось часу з заводного патефону перетворився на патефон автоматичний і він уже окупантам не поможе, а нам не пошкодить, то про нього не варто говорити. Та коли "побратим" П. Тичини в "пресмиканії" М. Бажан, хоч і лаяв "міжнародню реакцію", говорив таки, як належить письменникові ("Захоплювати читачів правдою художнього слова, правдою своїх чистих почуттів"), то це теж щось значить.

Та цікавіше на тих зборах "чистосердне каяття" цілого ряду письменників. М. Шумило, наприклад, запевняв, що він признає "помилки, які мали місце в деяких його попередніх виступах."

Далі "Правда" повідомляє:

"Партійні збори розглянули особисту справу комуніста В. Шевця. Збори визнали, що за свої антипартійні, хуліганського характеру висловлювання, скеровані на підрив дружби між народами, комуніст тов. Швець заслуговує найстрогішої партійної кари — виключення з лав партії. Але, ураховуючи, що тов. Швець чистосердно признав і засудив свої шкідливі висловлювання, партійні збори признали можливим з вихсвавчою метою перевести його в кандидати в члени партії з річним випробним терміном.

Партійні збори також обговорили поведінку комуніста А. Малишка, допускавшого в розмовах помилкові висловлювання. Збори зробили заувагу тов. А. Малишкові і строго попередили його. Комуністи прийняли до відома заяву тов. Малишка, у якій він засудив помилковість своїх висловлювань".

Поминемо тут стилістичний "ляпсус", якого допустилася московська "Правда", пищучи, що А. Малишко засудив не свої "помилки", а "помилковість своїх висловлювань" (І таке тепер в СРСР буває!), а тільки підтвердимо правильність ленінської тези, що "силою українців не втримаєш" і що коли ця сила хоч трошки ослабне, то конфлікт між українцями і окупаційною владою неминучий, бо скільки б еміґранти не лаяли А. Малишка, В. Шевця, В. Сосюру, Л. Первомайського, Л. Смілянського та інших, і скільки б їм не начіпляли орденів окупанти, лишається все ж один важучий факт: вони люблять Україну і свій народ, люблять його безмежно і самовіддано, а раз так, то цим орденоносним лавреатам сталінських премій "хуліганити" таки доведеться. І це не буде залежати ані від еміґрації, ані від окупантів: хто "босяком" родився, то вже він ним і помре...

"Правда" себе потішає, що все гаразд, що всі ці майстри української літератури, — з ласки окупанта названі "хуліганами" й "босяками", — обіцяли "збільшувати чуйність, давати рішучу відсіч тим поодиноким гнилим елементам, які, прикриваючись гаслом боротьби проти культу особи, пробують охаяти осяги радянської літератури та мистецтва, намагаються протягнути чужі партії та народові теорійки, ревізувати методу соціялістичного реалізму.

Окремі шкідливі антипартійні висловлювання мали місце з боку деяких українських літераторів. Учасники партійних зборів піддали особливо гострій критиці ці висловлювання".

Сталося так, як завжди стається в СРСР: "Тішь да ґладь, да Божья благодать", як каже російське прислів'я. А що воно зовсім навпаки, що цей процес, процес визволення, наростає і наростатиме й далі, то це знаємо ми, знає про це ще краще за нас московська "Правда", знають про це всі громадяни СРСР. Бо смішно було б думати, що ухвалою партійних зборів можна змінити природу людини. До такої наївности навіть російські імперіялісти не дійдуть, хоч світлістю розуму вони ніколи похвалитись не могли.

Можна бути певним, що цей процес патріотичного спротиву Москві, який переходить у "хуліганські" виступи, відбувається не тільки в колах письменників і мистців, а й у всіх шарах українського народу. Тільки серед письменників ці виступи нам більше відомі. Мусимо знати також, що в ширших колах населення він уже доходить до збройних виступів, як про це повідомляють чужинецькі агенції. Не всі ці вістки перевірені й під-

тверджені, але нехтувати ними цілком нема підстав. Треба тільки враховувати, що в Україні сьогодні неможливі виступи типу мадярських, бо на це не дозволяє не тільки режим і відсутність допомоги ззовні, а й географічне розташування України (відсутність кордону з вільним світом і відкритий та легкодоступний кордон з Росією.)

СРСР ще пару років перед війною досяг своєї найвищої точки розвитку. Тому спад і розклад його неминучий. І він відбувається на наших очах. Не сміємо себе потішати, що він станеться в найближчому часі. Але коли б цілковитий розклад почався навіть сьогодні, то це не мало б бути несподіванкою для еміграції.

Терень МАСЕНКО

Під небом Гуцульщини

Передруковуємо два розділи з репортажу Тереня Масенка, уміщеного в 11-ому числі київської "Вітчизни". У репортажі показано першу зустріч наших письменників з Гуцульщиною ще в 1939, отже, репортаж чогось появився дуже спізнено.

Репортаж дуже занечищено марксо-ленінсько-сталінською "ідеологією", точніш — отим омертвляючим мистецтво російсько-комуністичним "клясовим" стандартом слів і виразів, які знеохочують читача і викликають у нього огиду не тільки до твору, а й до автора його.

У передрукованих двох розділах цієї російсько-комуністичної банальности найменше, а зате досить яскравими мазками змальовано Гуцульщину та її людей і він, здається, повинен би зацікавити наших читачів.

Редакція

На сільській гулянці

І я гуцул, і ти гуцул,
Обась ми гуцули.
Купилисьмо постолити,
Аби сисьмо вбули.
Купилисьмо постолити
З тими волічками,
Аби сисьмо навходили
За молодичками!

Слова цієї коломийки ми почули ще знадвору, коли входили в хату. Один з парубків приспівував її до танцю.

У малій хаті дивом якимсь вмістилося понад двадцятеро дівчат і парубків. Як вони тут могли танцювати — то була річ незбагненна. А вони танцювали, — та ще як танцювали!

У коло входила одна пара за другою. Танцювали по черзі, довго, безупинно. Котрийсь із парубків — тих, що танцюють, чи тих, що стоять, — зненацька почав голосно співати коломийку до танцю, кидаючи слова в такт рвучкої і лагідної музики.

Музики сиділи на дубовій лаві на покуті, під образами. Музика троїста: широкі, схожі на цитру, гуцульські цимбали, скрипка, великий бубон, по тутешньому — бас.

Цілий вечір, здавалося, ця народня оркестра виконує лише один танець. То була схожа на воркотіння гірського струмочка, безконечна музична коломийка. Вона дзвеніла часом півгодини, а то навіть більше, не зупиняючись: пари танцюристів входили в танець одна за одною без перерви.

Насправді за вечір виконувалось, хоч не багато, але ж кілька танців. Тільки ритмічний стрій і темп їх завжди схожий.

Дівчата танцювали в легких шкіряних постолах. Вони одягнуті в барвисті горбатки, вишивані сорочки. У гурті було кілька дуже вродливих, з тонкими чорними бровами і синіми очима. Стрункі, білолиці, вони трималися поважно, гордовито, але в танець влітали, мов білі чайки.

Особливо красні легіні, парубки. У білих та червоних кептарях, у сорочках з темномалиновими мережками, легкі, з мужніми і ніжними обличчями, — вони веселі і невимушено горді. Кожен парубок рвучкий і суворий, як орел, а милий, і лагідний — наче голуб. Смагляві лиця, міцні плечі, майже зухвалі погляди.

Серед великого гурту легко пізнати ватажка. Він спокійний, владний, сповнений вродженої гідності. Його русяве волосся кругло підстрижене, — правильна округла шапка з ніжного льону спадає на чоло і потилицю.

Ватажок гуцульських легінів, якого ніхто не обирав, ніхто не визначав заздалегідь, порядкує у переповненій хаті повільно і недбало-велично. Він говорить голосом майже тихим, але таким, що не припускає заперечень.

Це він посадив на покуті музик, запросив нас сідати поруч музик на ослоні. Я тихо милуюся його поставою і його чемним поводженням з товаришами та величавим, прямо лицарським — з дівчатами.

У хаті мало хто сидить. Парубки і дівчата стоять густим натовпом, впритул. Кінчає кружляти одна пара, то миттю вступає друга. Музиканти спочивають дуже рідко.

Доки ми розсідаємось, нова барвиста група входить в замкнуте коло, почавши грацiйний і дуже швидкий танець. Стоячи збоку, один з парубків одрубно, співочою скоромовкою кидав під музику жартівливі співанки:

Ти Михайло, я Михайло,
Обась ми Михайли,
Полягаймо на дорозі,
Ніби поздихаймо.

Перші два рядки парубок зачинав голосом високим та дзвінким, а другі два скінчив приглушено, кумедно поважним.

Ось він знову пильно дивиться в ноги танцюристів, ніби під ноги дрібно їм сипле:

Я Микола, ти Микола,
Обась ми Миколи...

Робить паузу, поводить бровою до гарної дівчини, що посміхнулась і знов запишалась, — і задьористо докінчує коломийку:

Тебе били коло церкви,
Мене коло школи!

У протилежному куті хати, на печі, примостилася дітвора господині. Двоє дівчаток швидкими оченятами пильно стежать за танцюристами. Менша держить на руках велику руду кішку. Не одводячи захопленого погляду од тих, що танцюють, вона голосно гукає до сестри: "Не заступай нам! Нехай і киця подивиться, як танцюють!"

Задуманими очима стежить за танцем молода дівчина, що сидить поруч на лаві. Пов'язана теплою хусткою, як усі гуцульські дівчата, в такому ж, як вони, одязі, вона чимось вирізнялася з-поміж них. Менш було в ній того надміру міцного здоров'я, що в інших сільських красунь, і зовсім не було тієї загальної, трохи удаваної пихи. У неї в кожному русі лагідність і простота. Ніжно окреслене підборіддя, а лице світле, як буває тільки в дуже юних дівчат. Маленькі, повні уста по-дитячому добрі, та певно й вередливі, схожі на пелюстки ледь розквітлої троянди.

Тихо глянула, ніби подарувала, освітила синьою ласкою гуцульського неба... Мадонна над головами невтомних музик, з образу на стіні дивиться на танцюристів сумовито і лагідно-вибачливо.

Танцюристи виходять з кола і входять. У гурті стоять — кожна дівчина зі своїм хлопцем. Наша сусідка сидить одна.

— Чому ви не танцюєте, як ваші подруги?

— Цих танців не танцюю, — відповіла дівчина лагідно, просто.

— Не любите?

— Ні, танці дуже хороші. Просто, не довелось навчитися. Коли мої однолітки-дівчата починали гуляти з хлопцями, мене батьки віддали до коломийського інституту урсулянок...

Я тільки збирався запитати дівчину, що то за інститут, — як з другого боку до мене прихилився незнайомий юнак і над саме моє вухо сказав пошепки, застережливо:

— Пане-товаришу! То єсть **полька.**

Слово "полька" хлопець вимовив з великим притиском.

— Так що з того, що вона — полька? — зовсім не розуміючи, спитав я.

Юнак позирає на мене у великому здивуванні, — як це я не розумію! Мить він мовчить, потім знехотя каже:

— Та вона ж... чужа тут, у нашому селі!

— Як це — чужа?

— Бо вона полька, — уперто доводить юнак. — А ми всі українці, гуцули.

"А, от у чім справа", — з сумом подумав я... Цьому простому карпатському хлопцеві і невтямки, що ми там, на великій, як він сказав, Україні давно вже й забули ділити в нашій трудовій сім'ї людей по ознаках національних. Тут же — він говорить мені про таку звичайну річ, а в голосі хлопця чується пересторога: так говорять про небезпеку, яка зближається до людини.

Серед українських дівчат — одна полька. Але вона така ж несхожа на всіх гуцулянок, як може бути несхожою одна гарна троянда на всі інші троянди в доброму квітнику!

Сумні залишки старого. Недавно тут панська держава нацьковувала поляків на українців і євреїв, а цих останніх сварила між собою, щоб розділяти і панувати. Тому й тепер, поки що, у цих селах поляки користуються не більшою прихильністю, ніж вся їхня недавня білопанська держава. Але ж одно діло — польські пани, та зовсім інше — трудящі поляки!

— То ця дівчина — дочка шляхтича, польського пана? — питаюся в хлопця під нескінчений гомін бубона, цимбалів, баса.

— Та ні! Батько її — наш сільський кушнір, виробляє людям файні кептарі. Ціле село наше ходить у кожушках, які він зробив...

— То й не треба цуратись дівчини. Однаково: українка чи полька.

Я тепер зрозумів, чому гарна дівчина була на цій гулянці самотня... Хлопець з хвилину подумав. Розважливо і щиро запитав мене:

— То ви так, пане-товаришу, думаєте? Так усі у вас думають там, на великій Україні?

Я запевнив юнака, що саме так.

Чому він вживає оце "пане-товаришу"? — подумав я собі, слухаючи парубоцькі коломийки. Якесь химерне поєднання старого "пане" і нового "товаришу".

Потім згадалося, що це ж дуже стара українська шанобливa форма, яка довго збереглась на Карпатах. Старі гуцули часто зверталися до нас із цими словами.

Хлопець згадав про кушніра. Ми запитали: чи можна замовити комусь пошити гуцульські кожушки тепер?

— За кептарі платили не грішми, а вівцями. Кушніреві давано кілька овець чи ягнят. Він із смушків шив та оздобляв кожушок, а за плату брав собі м'ясо. Кажуть, що один ваш земляк придбав собі у Косові, з допомогою місцевих організацій, дуже файний кептар і весь наш гуцульський одяг, — він йому вподобався.

— Хто ж це?

— Я забув його прізвище, — відповів юнак. — Той чоловік приїздив у наші гори на своїй машині з Києва. Кажуть, він ставить гарні картини для кіна. Він був тут зразу, у вересні. Може, й гуцульський одяг йому буде потрібний для тих картин...

Мова йшла, як ми довідалися потім, про видатного нашого кінорежисера Олександра Довженка.

Ми урвали розмову, бо увагу привернув новий танець.

Танцювали самі парубки. Ставні легіні побралися руками за плечі, зімкнулися в тісне, невелике коло. Під воркотіння цимбалів та баса вони ритмічно захитались цілим кругом з боку на бік, а потім разом, рвучко, буряно рушили в тому коловороті, міцно б'ючи ногами в діл.

У дужих і грацiйних рухах парубків була сила, енергія, буйна веселість. Нічого більш прекрасно-

го в розвагах людських, у красі молодечих груп досі мені не доводилось бачити.

Наша сусідка не одривала від танцю очей. Коли вона озирнулася, усміхнулась, стало видно, що у дівчини порожевіли щоки, заблищали очі од захвату. Дівчина кивнула очима на танцюристів, немов запрошуючи нас нічого не пропускати в такому чудовому видовищі.

Парубки танцювали старовинний гуцульський "аркан".

Тільки справжні сини гір, волелюбні предки могли залишити в спадщину онукам такий буйний і гордовитий танець. Легіня, що танцює "аркан", не можна уявити з похиленою перед паном головою. Перед яким ворогом могли б схилитися буйні голови людей, що так гордо та високо підводяться в цьому залізному колі!

Народ, який стояв би хоч одно століття на колінах перед чужинцем, ніколи б не створив таких гордовитих національних танців. Минали важкі і темні віки, а в ньому вічно жив незламний і непокірний дух Довбуша і Кобилиці. Плазувати могли одиниці. А тут — ми бачимо цілі великі зграї орлів і соколів!

Я ніколи не знав, що одно споглядання народнього танцю може дати людині таку велику втіху. Буйна радість цієї живої картини сповнила гордістю серце.

Гуцульські легіні ще танцювали "буковинку", "опришка". На початку ми з трудом розрізняли ці танці українських горян. Всі вони були однаково сповнені зухвалої сили та молодечого буйства.

Танці наших верховинців і нестримна музика до них чимось нагадували танці грузинів та осетин. Якісь ледве вловимі спільні риси людської вдачі споріднюють вікову мистецьку культуру горян віддалених гірських кряжів.

Гуляння все не кінчається. Не стомлюються танцюристи, не стомлюються музики. Після окремішного парубоцького танцю цимбали і скрипка навіть без малого перепочинку задзвеніли плавкішим і повільнішим ладом верховинської "голубки". Тут уже танцюють хлопці з дівчатами. Хата була тісною для цього групового, ніжного і милого танцю.

Ватажок парубоцький знов затягує коломийку:

Два нас легініків, два нас,
Тай не ходіть попід хати,
Тай не робіть галас.

Тай не ходіть попід хати,
Тай не галасуйте,
Візьміть собі по дівчині
Тай господарюйте.

Візьміть собі по дівчині,
Ще й по Катерині.
Одна сидить на горбочку,
Друга на долині.

.До нового танцю парубки приспівували і нові співанки. Деякі з них лишилися від тих часів, коли гуцульські повстанці з цівками, рушницями, ходили на "своїх" покутських дуків, а також на панів з того — "угорського боку".

Коломийки зберегли й імена видатніших з ватажків тих походів горянської голоти.

А гуцули в краю були,
Рубали калину.
Тече річка кервавая
З гори на долину.

Часи, простори, різноманітні події переплутались в приспівах до танців. Найчастіше лунали віршовані жарти, у яких за веселістю і зовнішньою безжурністю приховано сумний і глибокий соціяльний зміст:

Ой, Василю, сиди в биллю,
Сорочку ті шию...
Василь сидів аж ізнидів,
Сорочки не видів.

Донька поляка-кушніра захоплено стежила за танцями, пильно вслухувалася в коломийки. А сама весь час була осторонь.

— То ви й не збираєтесь навчитися цих танців?

— Мабуть не навчусь. Батьки говорять, що такі буйні розваги — гріх.

Я глянув здивовано: дівчина сказала це дуже серйозно.

— Ваші батьки такі набожні?

— А так. Особливо бабуся. Я також вірю в Бога, — сказала молода дівчина просто, як про щось таке, з чим не криються, але й не вихваляються перед людьми.

У цих очах, у словах не було й тіні лицемірства, риси, найбільш огидної у вдачі молодих людей. Саме тому мене вразило це несподіване признання. Воно було дивним: примара чогось манастирського випливала тут з милих і життерадісних уст.

Заперечувати дівчині, удаватися до намовляння проти релігії в отакій веселій, прямо безбожницькій обстановці — було б кумедним ділом.

А музика дзвенить, дзвенить... Хлопці й дівчата готуються до нового танцю. Побралися всі за руки. Потім кожен легінь обійняв свою дівчину за стан. Так вони чекали на свою чергу вступити в коло. Один з парубків притулився щокою до ніжної щоки своєї дівчини. Потім тут же в гурті став цілувати її, тихо, лагідно. Вони поводилися так, немов би нітрохи не заважала їм присутність багатьох людей.

Цим були здивовані тільки гості. Ніхто з молоді не звертав на них уваги. Нікому такий одвертий, на людях, вияв почувань не видався дивним чи недоречним. Щоправда, у поведінці парубка не було нічого грубого, лише хороша й стримана ніжність.

Друга двійка цілувалась на лаві, під самою Божою Матір'ю. Красуня-гуцулка ніжно поклала голову на широке плече свого вродливого хлопця. І в їхній позі була тільки молодеча краса, без найменшої грубости. Інші всі танцювали або голубили своїх подруг Нічого не достойного доброї поведінки у цій одвертій ніжності вони не вбачали.

Спадало на думку, — що в цій хаті для молодої і набожної доньки кушніра єсть таки чимало гріховних прикладів і спокус.

Але вона, як усі інші, нічим не була здивована.

— Ваші батьки вважають танці за великий гріх. То поцілунки, мабуть — ще більший?

Дівчина повернулась рвучко.

— Може й так... Ну, а як були вони хлопцем і дівчиною, то думали напевно інакше! — мовила вона лукаво і засміялась.

— У вас завжди отак... гуляють?

— Звичайно. А у ваших краях хіба не так? — сказала вона з деяким подивом.

— У наших містах цілуються привселюдно лише коли стрічаються по довгій розлуці або ж як розлучаються. Найчастіше на пероні, перед тим, як поїзд має рушати, тому — поспішають.

— То виходить, хата — зручніше для того місце, аніж перон! — засміялась вона дзвінко, як дитина. Що скажеш проти такого справедливого зауваження!

Дівчина жартувала просто й мило, її вередливі губи розцвітали в посмішці, як пелюстки степового маку. Дарма дівчину залякують вдома гріхами. Вона світиться такою чистою і сердешною юністю, що її не зачепить ніяка життьова "проза".

Такі ж строгі та гарні у своїй чистоті і лиця гуцульських дівчат, тих самих, що не стидаються цілуватися зі своїми хлопцями при людях. Так робили колись їх молоді батьки, діди, так було заведено в цих горах споконвіку. Чистота, ніжність, щире здоров'я чесних почувань, — в цьому теж народня краса!

Мені згадалася в цій гуцульській хаті чарівна і сумовита поема нашого великого Михайла Коцюбинського — "Тіні забутих предків".

Красуні-гуцулянки з цікавістю позирали на доньку кушніра, нашу сусідку. Вона раптово скинула з себе, як скидають темну хустку з голови, всю свою недавню зажуру: звеселіла, жваво заговорила.

— О, Марися танцює з своїм Григором! — кивнула на одну з дівчат. Значить, вони вже помирилися.

— А що — сварилися?

— Щось було скоїлось. До другої Григор залицявся, чи що. А вони дружать удвох вже п'ять літ. Наші парубки мають своїх дівчат за майбутніх дружин.

— Рано у вас дівчата починають дівувати?

— З шіснадцяти літ мають своїх хлопців. Хлопці завжди старші. Бо вони парубкувати починають років з вісімнадцяти. Дівчата і гуляють зі старшими і виходять заміж за старших від себе.

Дівчина розповідала про все одверто. Ця щирість дозволила запитати:

— А ви маєте хлопця? Котрий він тут?

— Маю, та він не тут. Мій наречений у Львові.

— Наречений? Скільки ж вам років?

— Пішов вісімнадцятий. А нареченому вже тридцять п'ять. Батьки мої не хочуть, щоб я виходила за нього.

Парубки у приповістках до танців потроху переходили на веселі, двозначні коломийки. Залунав новий варіянт відомого приспіву "І ти гуцул", де вже згадувались тато і мати.

— Оце вже вони почнуть таке, що вам і слухати буде незручно, — сказала з посмішкою дівчина.

— Чому незручно? Навпаки, дуже цікаво.

Парубоцький ватажок почав нову народну пісеньку:

Ішов гуцул з полонини,
А гуцулка з бані...

Баня тут — солекопня... Щоки моєї сусідки почала заливати густа рожева барва. Певно, вона знала продовження пісні, бо сказала:

— Тільки дівчата соромляться, цих пісень не співають. А хлопцям байдуже, вони ніколи слова з пісні не викидають.

Але парубок не встиг скінчити коломийку. З лави швидко підвівся член сількомітету, що прийшов сюди разом з нами, і голосно промовив:

— Прошу шановних товаришів-парубків дотримуватися пристойности і цих пісень не співати: у нас тут сидять у хаті вельми поважні гості...

"Бодай ти скис з такою увагою до вельми поважних гостей!" — зітхнули ми.

Але робити було нічого, співанка враз урвалася.

— Отак, не обійшлося і тут без надміру пісного редактора, — з сумом промовив збирач фольклору, мій товариш, Олекса. — Це тим досадніше, що в гуцульському "непристойному" фольклорі нецензурних слів майже не буває: лише дотепні натяки.

Цим втручанням у співи представника місцевої влади все було зіпсовано. Наш фольклорист загубив ту частину веселої народної творчості, що цікавила нас не менш од так званого пристойного фольклору.

Правда, значно пізніше закінчення коломийок, які тут почав був співати парубок, згодом на прохання Олексія записали... хто б ви думали? Дівчата з їдальні, в Коломиї! Продиктувати вагались, а переписати — ні. Спасибі їм. На наше щастя, вони люблять веселе народне слово і не мають редакторських забобонів.

Вілія

Того ж вечора ми були у народному домі села Великі Ключі. Після маленької вистави самодіяльного театру нам пощастило побачити немов би продовження тієї гулянки, на яку ми дивились удень в сільській хаті.

У залі сільського клюбу було просторо для буйних легініків та їх пишних подруг. Літні і старі люди зосталися до пізньої ночі дивитися на танці молоді. Частина глядачів розмістилася тепер на сцені. Інші стояли під самими стінами. Тут було на що подивитися!

Я вдруге побачив "аркан". Тепер він був ще пишніший і могутніший, — парубкам є де розійтися на дощаному помості широкої залі. Танець починається тихо, повільно, ліричним голосом скрипки і цимбалів. Потім темп його почав наростати, доки не перейшов у пристрасну, прекрасну бурю, на яку люди з боків дивилися у німому захваті.

Швидко закидали парубки ногу за ногу, разом били каблуками в підлогу, потім, як вихор, рушали всім замкнутим колом то вправо, то вліво. А їх було, — високих, струнких, у білих вишиваних сорочках, з гордовитими і красивими постатями, — чоловік двадцять!

Потім я не раз бачив цей танок на великих сценах, і вже такого враження не було. Траплялись бліді копії цього чудесного народнього танцю. Його уміють танцювати лише сини Верховини, —

стилізації рідко вдаються. Зберігається зовнішня форма, але губиться настрій, простота і її чарівна сила.

У народному домі була і донька кушніра, її звали Вілія. Це нестримане й чудове рокотання цимбалів ніби якось п'янило людей, — вона стала веселою, пустотливою, мов дитя. Уже притупувала ногою, ледве стримувалась, щоб не рушити у танок. Взяла у хлопця високу смушеву шапку, одягла, — і стоїть напрочуд гарний молоденький козак. "А дівчині в сімнадцять літ — яка ж то шапка не пристане!" Наче молоденький джура із старовинних пісень, наче Соломія із дивної повісті-пісні "Дорогою ціною".

Гість сам собі завважує, що вже більше милується чарівно перетвореним "джурою", аніж танцем парубків. Усе помітивши, Вілія жартівливо казала: "Дивіться но туди, на танець. А то пропустите — більше не будете вдруге видіти такої краси!"

Лице зарожевіло, з уст не сходить посмішка, здригаються тонкі, мов ліплені з найчистішого воску, ніздрі, а сині очі темніють, наливаються блиском.

Сиди, етнографе, мовчи, фольклористе, — і думайте що поруч краси слова і танцю ви несподівано зустріли ще одну найбільшу і найніжнішу красу, яка дає щастя очам і серцю.

Коли троїста музика заграла "голубку", з парубками по кругу вихором закрутились дівчата. Важкі і довгі, туго заплетені коси гуцулянок попливли у повітрі на рівні їх гордих і прекрасних голів. Креслячи у повітрі рівне коло, ці пишні дівочі коси витягалися в нестримному русі, і нам, притиснутим у натовпі по кругу, вони зачіпалися за щоки, губи.

— Ого! та ви цілуєте коси наших дівчат, — у нестримній веселості говорила дівчина.

Троїста музика дзвеніла й дзвеніла — рівним, гірським струмком. І русі коси то опускались, то знову пливли й пливли у вихорі танцю. Видовище надзвичайне! Та ще й зухвала веселість дівчини-підгорянки, та ще й музики не спиняються по півгодини.

Рокотання цимбалів заворожувало слухачів. Коли танець уривався, слух ще довго беріг ніжне продовження, відгомін чудесної музики.

— Часто після такого гуляння наших дівчат і хлопців, — казала дівчина, — ще багато днів дзвенить у моїй пам'яті ніжна-ніжна музика! Де б я не ходила, що б я не робила, а всюди зі мною оце тихе і сумне, і радісне воркотіння. І в шелесті листя, і гомоні смерек у лісі — скрізь оця дивна музика. Я так люблю, ще з дитинтва, музику цих гуцульських танців! У ній чари якісь, з нею всюди весело на душі.

Вона говорила правду. Так було потім і з гостем з Києва...

Щоб луша народу не знудилась і не зубожіла колись од вікової біди і недолі, народ створив собі такі нев'янучі у літах розваги, танці, співи. А тому, що жив він споконвіку на суворих і радісних верховинах, — музика українських горян схожа на сильний, веселий гомін гірських річок і потоків.

Я полюбив її назавжди.

Далеко за північ ми вийшли з народного дому на морозне повітря засніженого і сонного села. Уже з гір напливала на глибокі сніги передсвітанкова волога. Світ навколо був синюватобілим. Далеко десь туманіла ледве помітна лінія, — обриси високого гребеня Карпат.

Над пологими схилами, над білою і мовчазною долиною мерехтіли ясні й зеленкуваті верховинські зорі.

Яке ти чудне чи багате, серце подорожнього, — що тобі так мало треба для повного і великого щастя! Тобі здається, що й зорі карпатські мерехтять, бренять невловимою музикою "аркана" і "голубки". Очі дівчини сяють у сніговій білуватій пітьмі, мов сині зорі світання.

Скільки житиме твоя пам'ять, доти яснітиме в ній спомин про ту ніч.

Йдучи покрученими завулками до хати Гуцуняка, ти несеш над білими снігами свою теплу, неосяжну, як світ, радість — тиху ласку білої світанкової квітки на устах. Пахощі троянди.

Несміле, химерне, незабутнє прощання. Воно збентежило серце. На всіх дорогах у рідних горах воно зіллється з музикою "голубки", ще тисячу разів розхвилює тебе запахом троянди, чистотою проліска над снігами.

Сніг скрипить під ногами. Холодно, спокійно і радісно мерехтять мовчазні зорі. Ти знайшов її несподівано. У той же день загубив. Може, прийде буря, і ти ніколи її не побачиш. Але й не забудеш ніколи.

Це вона помогла тобі відчути, що світ навколо такий прекрасний. Вона дала тобі силу навіть в розлуці і тузі славити, благословляти життя.

Ти йдеш один, глибокими заметами заснулої землі, і думаєш про те, що немає в світі нічого кращого і дорожчого за людську дружбу, сяйво людських очей, ніжну довіру і просту ласку людського серця.

Ти не міг заснути до ранку. Господар дому спав так, немов у його грудях до самого ранку клекотів вулкан. Ще не розвиднилось гаразд, як під вікнами загукала сирена Антонової машини. Дорогу до Коломиї замітала рвуча і колюча хуртовина, сніг набивавсь у машину, а ти радів, мовчав і згадував, чи складав заново — під музику, що бреніла в твоїй душі — просту свою співанку:

Я прийду ввісні до тебе
З вітром із долини,
Під твоє гуцульське небо,
Дівчино-калино!

В снах я буду цілувати
Очі твої зорі.
Не забуть мені Карпати,
Наших предків гори.

Вол. РУСАЛЬСЬКИЙ

ЗЕМЛЯ І ЛЮДИ

Якби пасивізм обивательського думання не був таким активно-діючим у нашому еміґраційному житті, можливо наші мистці і наші театральні одиниці, розкидані в світі, не опинилися б у такому безпорадному становищі. Ми могли б чекати від них більше, і вони могли б дати більше. Якщо б це й не було великим успіхом, то, принаймні, не було б і великим падінням. У широкому розумінні — це спричинники застою, що породжують нехіть і ледарство, приводять до душевної роздвоєности, а інколи й до відходу в інше середовище.

Можна було б цього й не згадувати, якби не існувало вже наслідувачів і прихильників згаданих явищ. Мистці, які втратили колектив, або були ним відштовхнуті, механічно виключаються з життя. Не привітані, вони шукають інших шляхів, часом замовкають надовго, часом вибухають новим виявом творчости, не рідко в чужому нам середовищі.

Так сталося, наприклад, з нашим малярем в Австралії Т. Мисаком. Кілька місяців тому австралійська преса заговорила про нього, як про мистця великих творчих можливостей, тонкого лірика бравурнихх ритмів, який органічно вжився в австралійську природу й життя, знає і любить її безпосередньо, а не абстрактно. Його картина "Віктор Гарбор" на останній виставці "Джаламба" одержала першу премію. І лише після того наша преса і загал помітили Т. Мисака, хоч клімат, у якому він творить, і велика (якщо не більша) частина його творчости уже не належить нам, а Австралії. Здавалось би, що тут дивного? Ця стихійна сила занесла вже не одного нашого мистця у вир чужого нам світу. Ми про це радо пишемо і ведемо підрахунки наших "успіхів" поза межами нашого розхитаного еміґраційного бар'єру. Бо, якщо Т. Мисак виборов першість у такого, великого сьогодні, австралійського маляра-пейзажиста, як Ганс Гайзен, то ми тільки гордо підкреслюємо, що це був українець. Поза тим нас зовсім не цікавить, якою творчою атмосферою він живе, і яким кодексам життя підлягає?

У театральному світі це носить ще спонтанніший характер. У перших роках нашого поселення в Австралії видавалось навіть зухвальством узятись за створення якогось театрального колективу. Люди були розсіяні і розсварені.

Український Театр Малих Форм ім. В. Блавацького в Аделаїді (Південна Австралія), за сім років свого існування, пережив, може, найбільшу трансформацію: ризикування, яке на себе брали досвідченіші артисти, було закономірним. Вони не мали ні доброго ґрунту, ні колективу. Були чорноробиаматори, але не було справжніх мистців. В силу багатьох, досить драстичних обставин, відійшов від театру такий відомий артист у Галичині і на еміґрації, як Вол. Королик.

Ми тієї думки, що кожний тривалий відхід від активної творчости — це повільне вигасання таланту, без уваги на те, що створив до того мистець. Без руху нема дії. Позаду лишається прірва — вона безплідна.

Повернення В. Королика на українську сцену сьогодні нас не так здивувало, як порадувало. Коли людина знуджується від одноманітности й буденности, вона радо зустріне й того, кого тримала в забутті роками. У данному разі це не була буденність: сьогодні В. Королик ставить "Землю" В. Стефаника в Австралії.

Про людей ми вже згадували. А тепер про "Землю".

Як відомо, її інсценізував покійний Вол. Блавацький ще в 1935 році. У тому ж році вона була виставлена, крім Львова, у кількох інших містах Галичини. Сам В. Стефаник щиро побоювався, чи вистава буде мати успіх. Його звжди, до кінця життя, мучив покутський діялект його новель — повних страху, розпачу і злиднів. Утиснуті в сценічні рамки, вони, одначе, виявили свою живучість, свою магічну, непроминальну силу. Ці вистави "Землі", як ми знаємо, мали великий успіх у Галичині і на еміґрації. І знаємо, як був зворушений сам В. Стефаник, коли вперше побачив її в Коломиї.

Очевидно, важко підняти таку важку брилу землі без досвідченого складу артистів, якими диспонував В. Блавацький. Тому то стверджуємо наперед: вистава "Землі" в постановці В. Королика, є подією в більшій мірі, аніж досягненням. Кому доводилось бачити "Землю" в театрі В. Блавацького, той, очевидно, знайде тут ряд чисто формальних недоробленостей: зайвого надуживання в мовнонюансовій системі відрубними, кличними формами; незгладної аматорської наївности, протокольно-деклямаційного патосу — це тоді, коли рух, міміка далеко не відповідають дії, або не доповнюють її. Слово, дикція, чіткість вислову — мали б бути першим чинником на сцені, особливо при поставі речей типу художніх образків В. Стефаника. Донести до слухача не лише етнографічно-стилізаційну суть твору, а, насамперед, його внутрішній характер.

Іманентний вияв завжди притемнений у нашого пересічного глядача. Він завжди буде шукати тільки приводу до сміху — це і є, за його твердженням, успіх. Він не доктринер. Обиватель, — той, що бачив більше і краще, — має свій критичний погляд: для нього важливо не те, що він бачить, а те, що було десь, що має бути і чого нема.

"Земля" в поставі В. Королика викликала цілий ряд подібних поглядів, а це вже свідчить про певний успіх театру. Успіх — навіть при переважаючій кількості недоробленостей, якщо, розуміється, ми не будемо розглядати інсценізацію, як цілість, як п'єсу, яка мусить мати свої суворі сценічні закони. І коли, зокрема в "Побожній", артисти А. Люпуль і Б. Жолкевич дають ще схеми, але вже близькі до мистецького трактування образів, то арт. Я. Андрухович в "Синах" подає складний і бунтівничий характер Максима цілком довершеним, живим і яскравим, без зайвої деклямаційности й позування. У нього гармонійно діють обидва чинники: образ і слово. І з цього погляду "Сини" — найбільша удача актора й театру.

Третя новеля "Злодій" — одна з найдраматичніших речей з усієї сув'язі інсценізації, дає не мен-

ше широкі можливості до трактування дії і образів. Як і "Сини" — це справжня маленька драма, експльозивна і вольова в динаміці, проте, саме в ній можна було дуже легко впасти в транс шаржування і ґротесковости. Цього не сталось. І нам приємно відмітити, що артисти В. Королик (Злодій) і А. Теплий (Ґіоргіо) показали незаперечну активізацію своєї творчої індивідуальности. Це теж успіх.

Щодо інших сценок-новель, то вони були часом на середньому рівні, часом не досягали його. Може єдине "Моє слово", що стоїть зовсім відособлено, було, одначе, на доброму художньому рівні, як також інтерпретовані авторські слова — своєрідні мізансцени і підтексти. Речники П. Ковальчук, С. Шумський, М. Шумська і М. Шепетюк, безперечно, надали гармонійно-чіткого тону всій виставі.

Викликає застереження остання сцена з інсценізації — "Морітурі". Вона найслабша, і не дає, не відтворює того, що ми звемо останнім акордом. Ми не кажемо про розв'язку, а кінець. Добрий кінець — неодмінний у кожній п'єсі, у кожній виставі. І цього, на жаль, ми не відчуваємо. В. Стефаник сам негативно висловився про недоцільність вибору її: "Морітурі" річ слаба і не треба було мучити акторів і публіки". Нам здається, що нічого від того не втратила б інсценізація, а тільки виграла б, якби "Морітурі" замінити такими речами, як "Кленові листки", "Синя книжечка" або "З міста йдучи" — цікавими не лише із сценічного погляду, а й глибоко-соціяльного.

До речі буде згадати також, що в день прем'єри "Землі" було відмічено і 30-ліття сценічної діяльности артиста Вол. Королика. Це та середня межа творчого віку, поза якою справжній мистець ще шукає і творить — це пора активного горіння. Як артист і режисер, В. Королик ще може дати багато. І ми б побажали йому лише нових успіхів.

Мирон **ЛЕВИЦЬКИЙ**

Кадри Парижу

(З матеріялів Української Експедиції довкола світу)

Париж здобув моє серце від часів мого дитинства. Я француз тільки через це велике місто, непорівняне у своїй різноманітності, яке є славою Франції й однією з найшляхетніших прикрас світу.

Мішель Монтен

Наближаємось до Парижу... Мені здається, що я його знаю давно; у ньому ж історія Франції, у ньому велика частина світової літератури й артерія образотворчого мистецтва.

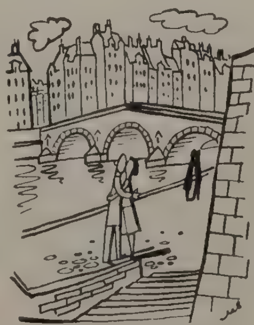
Відстань раз-у-раз зменшується, а разом з цим зростає хвилююча радісна цікавість: невже ж незабаром побачу цей довго очікуваний Париж?!

Аж ось і справді: на обрії спалахують мільйони світел, що зливаються в якусь молочну дорогу.

До Парижу приїхали вночі. А вночі, відомо, видно небагато: світла ліхтарів, крамниць і суміш людей. А ось і наш готель. Неймовірно вузька вуличка, чудовий газовий ліхтар і світляна вивіска готелю. Стрімкі, вузькі й круті сходи, кілька порогів, на яких неодмінно кожний спотикається, ну, і кімната. Ледве жевріє слабенька лямпочка, і в кімнаті майже брунатно. Старeньке устаткування, ще старші мури, обірвані шпалери, що фантастично звисають із стелі і, — як на глум, — посередині під стіною прегарна, природної величини голівка Венери з Мільо. Щоправда, ґіпс, але підроблений під бронзу. Крізь стіну доходить притишена розмова, а потім сміх. Хтось розказує анекдоти. Але заснути можна.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ

Ранком, пройшовши кілька вузеньких вуличок, я на бульварі Сен Жермен де Пре. У кав'ярні жде мене маляр Юрій Кульчицький — мій перший "чічероне". У паризьких кав'ярнях столики теж і надворі, на хіднику, і ця частина кав'ярні найпопулярніша — майже всі місця зайняті.

Кульчицький показує й пояснює мені площу Сен Жермен. Тут церква Сен Жермен, а в ній гробниця польського короля Яна Казимира. На нагробниці баталістичний рельєф, на якому три лави козацької піхоти з мушкетами. Рельєф відомий з репродукцій, все ж оглянути треба.

Сьогодні пополудні в кав'ярні будуть: маляр Іванна Нижник-Винників, оперовий співак Мирослав Старицький та скрипаль д-р Аристид Вирста.

Пополудне. Прийшли й сподівані гості, а з ними й традиційні запитання:

— Як подорож? Куди тепер їдете? Хто фінансує? Що фільмуєте? — А далі: — Як там у Канаді, в Америці? — і т. д., і т. д.

Кульчицький пропонує відвідати образотворчу виставку, у якій беруть участь два українські малярі: Андрій Сологуб і гість з Америки Любослав Гуцалюк.

На виставці зустріли ми Гуцалюка з дружиною. Тут дві праці Сологуба: "Мольо" й "Портрет Д. С." та дві Гуцалюка: "Дерева" й "Церква Сакр Кер'. Експонати на виставці погано розміщені, надто густо. Публіки дуже багато, найбільше жінок. Крім українських, є ще декілька цікавих творів.

Сьогодні ще маємо оглянути Монматр — дільницю мистецького життя в Парижі. Але перед тим заходимо ще в одну кав'ярню. Тут мила несподіванка: входить співачка Євгенія Зарицька з товариством. Гурт збільшується; є тут ред. Лозвінський з дружиною і п. Гузар з Донькою. Стає тіснувато, і їдемо на Монматр до "Оберж ді ля Богем".

Тут бавиться паризька богема. Біля фортеп'яна куплетистка й куплетист. Акордеон починає танцювальну музику. Хочете — можете танцювати, і танцювати хочете, бо ж танцює ціла кав'ярня. Настрій майже родинний, розбавлена й зігріта вином публіка передає між танцюючих берет одного з гостей. Берет одягає кожний на зміну, під веселий акомпаньямент публіки. Богема розважається. Байдуже, що сьогоднішнє шампанське поставлено коштом завтрішнього обіду. На стінах розвішані картини паризьких мистців. Колись тут висіли твори Тулюз Лютрека, Ренуа, Дюфі.

...Блукаю вночі вузькими вуличками біля Сен Жермен. Їх так багато, одна біля одної, мов на сітці павутиння. Ходжу лябіринтами, але чомусь завжди повертаюся на бульвар Сен Жермен і починаю свою мандрівку наново. Здається, не ходжу між будинками, а між прекрасними лаштунками якогось величезного театру.

На лаштунки падає зеленкувато-жовте світло, і з-за них випливає якийсь веселий "актор" з пляшкою вина. Запрошує випити з ним і зникає за лаштунками. Знову одна тінь, згодом друга, третя, а потім дівчина з "кордебалету" в кокетливій сукеночці. Вона усміхається втомлено й відходить. Десь чутний терпкий сміх, якісь оклики — і знов тихо. Я ходжу між лаштунками, а думки співають відому мельодію:

...Об вікна б'ється опівночі крик
Душ, що їх викинув світ на смітник.
Та вулиця ніжно пригорне вас всіх,
Без запиту "Хто ти?", І вибачить гріх,
Сховає, прикриє у срібній імлі,
До сну заколишуть тебе ліхтарі.

Нарешті готель із своїми крутими сходами, злобними порогами й головою Венери. Треба спати.

А Сологуб таки цікавий!

ТУРИСТИ І ПРОВІДНИКИ

З числа населення Парижу прийшлось би напевно відрахувати яких десять відсотків на туристів. Тільки вони псують вигляд Парижу, створюючи своїми гуртами негармонійні плями в кольориті чарівного міста. Найприкріші плями — це туристи "автобусової породи". Заїде такий автобус у середину рухливого Парижу і зразу ж висипається з нього маса людей, які за хвилину перемінюються у фотографічні апарати. Екскурсовод збирає їх докупи і, вимахуючи руками, вказує на якийсь об'єкт (сам туди не дивиться, він уже знає, де той об'єкт), та розказує історію. Далі цей провідник веде туристів в інше місце й починається те саме наново. А потім до крамниць, де можна купити поштівки з видами Парижу. Туристи кидаються мов сарана на стояк з картками, і за хвилину ви не бачите ні одної картки, тільки сумний залізний, наче облуплений, кістяк.

За два дні перебування в Парижі такий турист каже: "Я бачив Париж". Він його не бачив, це Париж його бачив. Можна також прочитати тільки провідник по Парижу й оповідати цікаві речі. Чому ні, можна. І так роблять. Але, щоб насправді побачити Париж, треба з тиждень користати з таксі, тиждень з метро, а потім ходити й ходити. Щойно тоді ви починаєте знайомитись з Парижем. Я пройшов уже два перші етапи, тепер ходжу. Від ранку до пізньої ночі.

Ходіть зі мною, шановні читачі, пройдемося по Парижу.

Проходимо вулицю. Червоне світло? Е, це не важно. Паризькі водії авт знамениті. Вони ж звикли до того, що прохожі ігнорують світляні знаки руху. Ходіть, бо зразу пізнають, що ви чужинці.

Може вам цікаво почати з середмістя? Ходім над Сену, Нотр-Дам, Лювр, площу де ля Конкорд. Париж цікавий. Він цікавий своєю різноманітністю, він багатий на контрасти, щоб гостріше й виразніше зарисувати контури кожного об'єкту. У ньому багато гріхів і таки ж біля них багато святощів та чеснот, тут нужда і багатство, бруд і зараз же чистота, старість біля молодости, радість поруч смутку. Ті всі протилежності розвиваються разом, здавалось би, що це театральний спектакль, ведений вправною режисерською рукою.

Ось погляньте від Лювру на захід. Яка прекрасна перспектива! Тюйлері, площа де ля Конкорд, єгипетський обеліск, площа Етоаль, Арк де Тріюмпф, а зліва Ейфелева вежа. Тут ви захоплюєтесь не так архітектурою, як... порожніми місцями, де довкола простір, розмах і синява Парижу. А сприймати простір мусите, бо ж ви тількищо вийшли з вузьких вуличок із старими кількасотлітніми будівлями. Могутньо розпростер рамена Лювр, де вам увижаються барвисті рококові дами й ви відчуваєте запах їхніх парфум і пудри. Насправді ж, запах пудри й парфум іде не від Лювру, а від прохожих парижанок. Може, двір Люї XIV теж уживав тих парфум? Може.

Вам уже спішно до Лювру? Не кваптесь, на це прийде час. Зійдім тепер над Сену. Переходимо міст "де Карусель" і сходимо вниз на камінне променадне надбережжя Сени. Над Сеною коло тридцяти мостів, і майже під кожною аркою, що спирається об стіну берега, ви бачите закохані пари. Вони напевно закохані, бо ж кожна цілується. Не стримуйте ходи, ви їм не перешкоджаєте, і ваша присутність їх не бентежить; вони не звертають на вас аж ніякої уваги. Хіба поцілунок щось гидке?

Культ поцілунку так розвинутий у Парижі, що можете його бачити так часто, як бачите ліхтарі й автобуси. Тут поцілунку завжди багато, чи білий день, чи вечір, чи ніч. Поцілунок у кав'ярні, на автобусовій зупинці, у кожному вагоні метро, на хіднику (на ходу), у крамниці з канцелярійним приладдям — дослівно, скрізь.

КЛЬОШАР

Ви пригадуєте собі европейських жебраків, правда? У США їх менше, а в Канаді не видно взагалі, тому й можна забути про нужду. Але Европа старша й "має характер". Вона їх не визбувається, щоб не протиставитись традиції', бо ж як без них можна було б відмітити людей доброго серця? Жебраки дають можливість вчинити акт милостині, і ось тільки за дрібних 10 франків (з пів цента) ви маєте ім'я доброї людини.

У Парижі жебраків немало. Вони творять велику організацію, що має своїх провідників, свої закони і власну газету. Найбільше їх біля метро й над Сеною. Взагалі, над Сеною можете побачити різні контрасти. Найбагатших і найбідніших. Між тими останніми кльошарі займають одне з передових місць. З вигляду вони такі, як інші, тільки замітне те, що найчастіше бачите їх із старими дитячими візочками, на яких навантажене все "домашнє" майно і... торговельний крам. Не дивуйтеся, що вони займаються торгівлею. Вони частинно з цього живуть. У них є також суспільні верстви, і, власне, ця верства торгівців належить до пануючої. Їхнім товаром є старі ганчірки, пляшки й залізо. Вони це збирають і продають. Дехто може запитати: кому? Навіщо комусь такий "крам"? Все ж на фабриках чи збірних пунктах одержуюуть вони за це гроші, яких вистачає їм на прожиток. Також відомо, що вони мають свою особливу гордість і не протягають руки по милостиню. На їхньому візочку часто знайдете пляшку з червоним вином (це тут найдешевше), бо француз привик обідати тільки з вином. У їхньому товаристві знайдете здеклясованих інтелігентів і навіть здеґенерованих аристократів, які погорджують культурним життям, вважаючи, що здобутки цивілізації не дозволяють людині бути вільною.

Зацікавлення кльошами дійшло навіть до найвищих наукових інституцій. Недавно вони послужили темою для докторської дисертації у відомому на цілий світ Сорбонському університеті.

(Закінчення в наступному числі.)

Париж. Площа де ля Конкорд.

Петро **ВОЛИНЯК**

МІСТО З БАГАТЬМА БАНЯМИ

Якби я був такий всебічно талановитий, як Олексій Іванович Повстенко, то конче почав би цей репортаж віршем. І починався б цей вірш так:

І я у Вашінгтоні був — ще б пак!
Зустрів мене там...

Але далі у мене нічого не виходить, бо обідив мене Бог — не дав мені такого віршувального таланту, яким обдарував одного з улюблених у наших читачів авторів — О. І. Повстенка.

Не маю сумніву, що більшість читачів, які не мали приємности зустрітись з Олексієм Івановичем особисто, уявляють його собі поважним бородатим професором, який денно й нощно сидить за якимись архівами та стародруками, вивчаючи нашу старовину. Читачки ж, очевидно, уявляють його нікуди негодящим чоловіком, який не тільки не цікавиться жінками й поезією, а навіть і сонцем. А це зовсім не так. Навіть навпаки: коли пару років тому Олексій Іванович був уперше в Торонті, то їдучи додому, він у поїзді написав вірша, якого прислав мені з такою допискою: "Там усі мене питатимуть про вас, і я мушу кожному щось розказувати. То щоб уникнути клопоту, я написав оцього вірша — раз прочитаю його всім і матиму спокій".

Вірш цей виглядав так:

І я в Торонті був — ще б пак!
Зустрів мене там Волиняк.
Портрет його такий: ні грубий ні тонкий,
Нема ні вус, ні бороди,
Лиш сяє місяцем вершечок голови.

Звичайно вбраний був в штани й піджак
(а не в жилет),
Був без погонів і без еполет...
Й ніяких видимих ознак
Не мав цей "замаскований східняк"!

Ніби й знайомі вже були давно,
Пили ми з ним горілку і вино...
Не їли лиш борщу, бо Волиняк,
Як богомерзкий холостяк,
Варить його не вмів ніяк.

Прощаючись, подумав я собі:
Якби ти, Волиняче, не зважав на брехні
навісні,
Яснішими для нас були б наступні Нові Дні.

Ну, і хто ж тепер сумніватиметься, що Олексій Іванович, не тільки визначний вчений, винятковий у нас (не тільки на еміграції, а взагалі) дослідник нашого старого мистецтва та архітектури, а ще й дуже мила та симпатична людина: не якийсь там богомерзкий Волиняк, а навпаки: богоприємний Повстенко-піїта!

Друга риса вдачі Олексія Івановича, невідома більшості наших читачів, — здібність чарувати жінок. Переконався я в тім на перший день Різдва під церквою. Тільки но ми вийшли з церкви, як підлітає до нас така собі довгенька та гнучка "монументальна" чорнявка і аж захлинаючись щебече:

— Олексію Івановичу, ви ж на Маланку прийдете, прийдете... Знайте, що перша польочка мені... Замовляю на десять днів наперід, щоб не опізнитись...

Не встиг Олексій Іванович дати свою згоду, як підлітає вже інша, не менш мила й симпатична, хоч і не така монументальна вже, і ще здалеку починає тієї ж:

— Я вже мабуть спізнилась, але знайте, що хоч кадрільчик якийсь на Маланці мені...

І пішло, і пішло... Були тут і чорнявки, і русявки, і монументальні, і замериканізовані... А я стою смиренно та й думаю:

— І щоб то було, якби мене так любили бандерівці і всякі інші соборні магістри, як Олексія Івановича жінки! "Нові Дні" тоді справді процвітали б...

Та що зробиш, як уродишся отаким нікуди негодящим?... От і клигають "Нові Дні", наче їм три чисниці до смерти...

Третьою властивістю Олексія Івановича є здібність умовляти. От і мене умовив: Я вже майже мав квиток у Нью Йорк, але варто тільки було Олексієві Івановичу приїхати до Торонта і обізватись до мене телефоном, як я моментально "схрунив", висловлюючись соборно, і поїхав таки у Вашінгтон.

Признаюсь, що їдучи в американську столицю, я не мав жодного громадсько-політичного завдання, ані наміру робити там якусь "новоднівську політику" — я хотів просто спочити і, як буде нагода, то побачитись з кількома своїми вашінгтонськими авторами, яких там чи не більше, ніж читачів.

Мушу признатись до цього, бо серед торонтських прихильних і не прихильних мені політиків пішли були всякі поголоски: "Волиняк десь зник, навіть на Різдво в церкві не був". "А чи не чкурнув він на 'родіну'? Хіба тим 'совєтам' довго?" "Кажуть, що він поїхав у Вашінгтон, але так, щоб ніхто не знав. Не інакше, як якась партійна політика" і т. д. і т. д.

А нема нічого гіршого і небезпечнішого, коли хтось знає про тебе більше, ніж ти сам. Коли пару років тому я був несподівано заїхав у Міннеаполіс, то одна людина, яку я любив і поважав ніяк не менше, ніж О. І. Повстенка, на нараді читачів раптом дуже темпераментно заявила, що я зовсім не чоловік, а те, що делікатно називається жінка, що я не маю права ходити в штанях, бо "перелякався на смерть і поїхав по Америці шукати оборони..." Почував я себе тоді справді ніяково, бо не личило ж мені на зборах читачів признаватись, що я ніяк не сподівався з ними бачитись, приїхав дуже випадково і не на "політику" а виключно на день народження отакої й такої божественно-милої істоти, а ці збори, та ще й гарячі виступи в мою користь, були справді несподіванкою, якої я спочатку був навіть злякався і дуже її не хотів...

Та все таки добре, що був той день народин, і добре що я мав ту зустріч з читачами в Міннеаполісі, бо там я вперше побачив, що "Нові Дні"

дуже мало мені належать і дуже мало є моїм твором. А це мені таки помогло. Небезпека вчадіти загрожує кожному з нас.

Дуже добре, що я поїхав і у Вашінґтон, бо я мав нагоду хоч побіжно познайомитись з столицею держави, яка сьогодні не тільки задає тон цілому світові, а від якої у великій мірі залежить і доля всього світу.

Я не належу до категорії "музейних дам", які то, я не колекціоную карток з музеїв столиць усього світу, то хай читач не чекає від мене детального опису музеїв, картинних галерій та архівів Вашінґтону — мене більше цікавлять люди і клаптик якогось неба над цим чужим мені містом, ніж його музеї. Життя ж бо взагалі відбувається не в музеях...

Я ніколи не належав до поклонників Америки, то читач не знайде в цих рядках ніяких "охів" та "ахів" від одної тільки згадки про Америку. Та я належу до тих, які в Америку починають трохи вірити, тому я постараюсь глянути на неї цілком тверезо.

Плянування Вашінґтону відмінне від інших американських міст. У ньому нема вбивчої, хоч і зручної американської одноманітности, яку дотепно відзначив колись Маяковський:

Асфальт — стекло.
Іду і звеню.
Леса і травінкі —
сбріти.
На север
с юга
ідуть евеню,
На запад с востока —
стріти.

Ні, плянувальники американської столиці вирішили відступити від американського стандарту: вони поклали в основу плянування Вашінґтону систему кілець, від яких промeннями у всі боки розходяться "авеню" і "стріти". Місто від цього безперечно виграло — воно не душить вас американським стандартом.

Друга відміна Вашінґтону в тім, що це місто зелені і квітів. Я був зимою, то квітів не бачив, але те, про що мені захоплено розповідала дружина Олексія Івановича, і кількість дерев по всіх вулицях та скверах і бульварах свідчать, що від березня по листопад місто тоне в зелені і квітах, які завезені сюди з різних континентів. Багато є й пів денних представників флори.

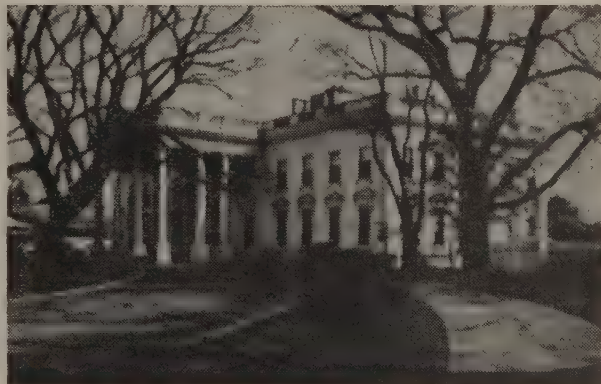
Третьою відміною Вашінґтону є його архітектура — багато будинків з колонами і з банями. Коли ви дивитесь на місто з пам'ятника Вашінґтонові, то цих бань можете налічити цілі десятки. Вони нагадують мені не Америку, а скоріш Азію — у моїй уяві виникають Ташкент і Баку, чи якісь інші азійські міста, над якими теж часто домінують подібні бані.

Найогидніше, що є у Вашінґтоні, — це пам'ятники. Є їх, на жаль, дуже багато, зображено на них здебільша визначних американців, переважно на конях, але всі вони не просто негарні, про які ніхто не насмілиться висловитись, що вони поривають людину, збуджують у ній великі бажання і викликають естетичну насолоду, а навпаки — вони людину пригнічують, викликають несмак чи й щось більше. Дивуєшся, чого їх досі не познімали і не побудували кращих. Пояснити це хіба можна тим, що американці, як молода нація, дуже патріотичні. Вони запопадливо з нічого будують історію, вони оберегають кожну свою пам'ятку, кожен історичний будинок, відзначають кожне місце, де відбулась хоч трошки поважніша подія в житті їх народу.

Українці — народ дуже патріотичний. Ми також любимо свою історію, свою старовину, але ми, порівняно до американців, у пієтизмі до всього свого виглядаємо звичайними дикунами — тут нам треба вчитись від американців, треба брати з них приклад. Коли б американці мали хоч десяту частину нашої історії, то вся Америка була б перетворена на музеї й заповідники. Є, наприклад, у Вашінґтоні ціле старе місто — Джордтавн, у якому заборонено всякі перебудови. Тут побачите старі будинки, старі ліхтарі. Місто має всього лиш 152 роки і воно вже все перетворене на місто-музей, наші Харків, Одеса чи якийсь там Дніпропетровськ ще ніколи нікого з нас не зацікавили своєю історією, хоч вони вже навіть офіційно існують понад 300 років!

Я не тільки ціню в американців їх патріотизм, їх тенденцію творити власну історію, власну політику, врешті — намагання будьщо створити велику суцільну націю. Ні, я ще й бачу велике американське серце. Як не дивно, а коли простежити за американцями, за їх, сказати б, міжнародньою поведінкою, то американці мають ще й велике серце, якого, може, не мають інші великі европейські народи. Але на всьому цьому лежить якась незрозуміла і відштовхуюча печать молодости, точніш недовершености якоїсь, яка просто разить европейця, а українця зокрема. Можна сказати, що багатьох ці риси просто відштовхують від Америки.

Я належу до тих, що вважають сьогодні Америку єдиною державою, на яку поневоленим народам можна у якійсь мірі розраховувати, цебто я належу до великих прихильників Америки, тому хай дозволено буде мені бачити в ній всі її юнацькі, якщо не дитячі, непослідовності, всю її поверховність у підході до світових проблем. Це все бачимо не тільки ми, українці, це все, мабуть, бачать усі

Білий Дім — резиденція президента

народи світу, хоч усі вони, перед реальною, як ніколи ще, загрозою російського більшовизму розуміють, що сьогодні вся надія на Америку, на її просто незмірену технічно-господарчу силу. А все таки поруч з цією вірою й надією на Америку майже у всіх народів світу є якась ворожнеча до Америки, якась нехіть, якесь намагання навіть висміяти її. Це помітне в німця, в англійця, у француза, це ще в більшій мірі помітне в українців.

У чому ж причини цього? Мені здається, що в різниці мислення. Я вже не раз підкреслював, що американці, попри свій вбивчий матеріялізм, великі ідеалісти. Але їх ідеалізм теж матеріяльний. Американець ніколи не спроможеться мислити абстрактно — це для нього просто непосильна річ. Ти йому напиши сотні книг, у яких викриєш усю облуду і людоненависництво російського імперіялізму, ти йому збудуй найстрункіші теорії визволення націй від більшовизму — все це до американця не дійде, у всьому цьому він бачитиме лише пропаґанду. Але покажи йому появу живого Гомулки, який зробив щось "намацальне", покажи йому російський терор у Мадярщині, покажи йому нелюдський просто намір деяких, здавалося б, великих і розумних націй у Єгипті, як американець моментально починає не тільки розуміти й думати, а й дуже рішуче діяти. І ця дія не раз уже рятувала світ від заливу більшовизмом, як, наприклад, це сталося в останньому часі, коли Америка своєю рішучою поставою у "єгипетському конфлікті" фактично перегородила росіянам дорогу у центрі світу, яким безперечно є стик Азії, Африки та Европи.

І коли ми з Олексієм Івановичем підходимо до Білого Дому, то мій "психологічний антиамериканізм" м'якне, бо вигляд цього невеличкого затишного будиночка, трошки на віддалі від Пенсилванія авеню, нагадує мені справді симпатичного Айзенгавера, якого американці просто обожнюють, і яким, ніяк не безпідставно, гордяться.

У суботу 5 січня ми їздили по Вашінґтоні з одним американським офіцером, що спеціяльно вивчає російську мову і СРСР взагалі. Саме в той час Айзенгавер виступав з промовою. Я стежив за цим американцем. Він притишує хід авта, вмикає радіо і намагається не пропустити жодного слова свого президента. Його очі горять гордістю і вірою, він весь сповнений поваги й любови до свого Айка. Він пропонує нам виїхати на одну з вулиць, якою президент має вертатись з Капітоля. А коли повз нас за кілька хвилин пролітає президентове авто, ескортоване охороною, то наш спокійний і лагідний Герберт не стримує себе: він хвилюється, він махає рукою, він щось вигукує, словом, він перестає бути черствим американцем, а стає людиною з серцем і емоціями.

Повага і любов американців до свого президента не великі, а величезні. Довіра до нього — абсолютна. І це гарантує успіх і перемогу Америки.

На оглядини Вашінґтону я мав дуже мало часу, бо що можна побачити у такому місті за якихось два-три дні, коли в тих трьох днях треба ще й спати, треба бачитись з людьми, треба їсти й пити, треба бути в когось у хаті, треба бути в книгарні і взагалі безліч усяких "треба"?

Остаточне "турне" по столиці ми з Олексієм Івановичем намітили на неділю 6 січня. Цього було мало, бо Анастасія Матвіївна (дружина мого "екскурсовода"), з уваги на Святвечір, дуже обмежила нам час. Ми не ходили, а літали. Ми інколи їхали трмваєм, інколи таксівкою, інколи мчали на "батьківських", але все таки оглянули найважніші будови та установи.

Старі будинки як правило побудовані в старому колоніяльному (від слова колонія) стилі, який нагадує англійський класицизм. Це так каже Повстененко, архітект за фахом. А я, неук у цій ділянці, кажу, що ці громіздкі, несмачно цяцьковані всякими прикрасами з важкими нечупарними колонами будинки нагадують мені російську архітектуру доби Микали І-го чи якогось іншого тупого Аракчеєва. Вони мені чужі, вони не веселять моє око, а скорше пригнічують. І за це я не люблю Америку. Та коли поруч з таким будинком дистриктового уряду бачу просто гидотний будинок "у стилі" передвоєнного американізму, то я на Америку гніваюсь, бо в моїй уяві постає Київ, де колись, коли ще панував в СРСР ленінізм, а не сталінізм, було просто ідіотське захоплення Америкою і такі будинки будувалися навіть у Києві.

Капітоль, у якому міститься сенат та парлямент США

Хто був у Голосієві і оглядав прекрасний будинок Лісного Інституту в стилі українського модернізованого барокко, той не міг не бачити поруч з ним кількаповерхових американізованих коробок, побудованих для студентських гуртожитків. Вони були настільки гидкі, настільки пісні, вони зраджували таку трагічну відсутність смаку і відчуття краси, такий смертоносний космополітизм, і так пропаґувались більшовиками, як вияв американської простоти, яка запанує в добі соціялізму остаточно, що я ще тоді став "родимим" антиамериканцем і антисоціялістом.

З цим гнітючим враженням ми добрались до Капітолю і аж тут мені трошки відлягло від серця. Капітолій, хоч і має над собою велику баню, яка придушує його, все таки робить приемне вражен-

ня і своїм світлим кольором, і легкістю та стрункістю своїх колон.

Остаточно я "розтав", коли ми зайшли в Конгресову бібліотеку. Признаюсь, що ще ніколи в житті я не бачив будинка, щоб зробив на мене таке гарне враження: чудові орнаменти, мозаїка, картини, прекрасна гама кольорів, теплота, радість у всьому, досконалий витончений смак — тільки так можна висловлюватись про цей справжній храм науки, яким Америка може справді пишатись. І коли я при цьому згадую тільки що бачені апропорційні гидкі пам'ятники, то знову думаю: Америко, яка ж ти молода й зелена ще! Як тобі треба чиститись і змужніти.

З Конгресової бібліотеки ми мчимо в картинну галерію, по дорозі забігаючи в оранжерею, у якій важко дихати, як у тропічному лісі, яка наповнена величезними пальмами, бананами, орхідеями, кактусами, японськими мімозами, ну, і людьми, які це все оглядають. Тут знову я виявляю, що Олексій Іванович — "угодовець". Будинок оран

Монумент Вашінґтона.

жерії він назвав нашою "великою клунею", з чим я не згоден, бо це нашу порядну стару клуню на сохах, яка тоне вся в деревах і через верх якої виведений якийсь величезний берест чи могутній в'яз обо ясен, просто ображає: така наша клуня має в собі „душу", вона просто вростає в наш пейзаж, вона з ним разом творить одне ціле і зраджує вікову культуру, яка виявляється не тільки у гармонії пропорцій, а й у затишку та настрої, який все це викликає. А перед нами стояла не клуня, а бездушна німецька велика "шопа...

Бібліотека конгресу США

Я відступлю від шабльону і про картинну ґалерію нічого не скажу: там є все, що створив світ протягом своєї історії. У цей будинок можна ходити тиждень, місяць, рік і все бачити щось нове, все матимете на що дивитись, ніколи вам це все не приїсться, ніколи від того не стомитесь. Описати це все немислимо. Треба тільки ще раз підкреслити американську працьовитість, дбайливість і бажання перемогти світ навіть і в колекціонуванні мистецьких творів. Якості, звичайно, дуже похвальні і варті наслідування.

З типово американських особливостей Вашінгтону треба згадати "Монюмент Вашінгтона", який читач бачить на цьому фоті. Це такий собі мурований шпиль... 555 стіп заввишки! На фоті, чи коли на нього дивитись здалеку, він виглядає цілком пристойно. Ну, а коли підійдете до нього близько, то вам стає страшно, ви почуваєте себе манюсісінічким і нікчемним. Але дуже приємно піднятись на верх його і крізь 8 його віконечок оглядати не тільки весь Вашінґтон, а й усі околиці.

Цей пам'ятник справді свідчить не тільки про американський розмах, а й про величезну повагу американців до своїх великих людей, які фактично цю Америку створили.

Так я дожив до того моменту, коли треба було забути про Америку, треба було відірватись від реального матеріяльного світу і перенестись, хоч думками і згадками, в Україну до всіх тих мертвих, живих і ще не народжених своїх рідних і близьких, які разом творять те неміряне і неважене, а здебільша й незбагнене велике, що творить націю нашу. Прийшов час, коли треба було подумати, якщо не сказати, "Славен єси, славен єси, наш милий Боже, на небеси".

Наше Різдво... Нема чистішого й благороднішого та традиційнішого свята в жодного народу світу, як українське Різдво. У ньому найменше "цер-

ковщини", яка часом буває небезпечна для самої церкви. У ньому так багато духової історії народу, у ньому така глибока й чиста, така органічна віра в Бога, що перед ним капітулюють навіть ідейні безбожники. Чи тобі, читачу, зустрічалася така духова потвора, як ідейний безбожник? Чи ти зустрічав типа, який безсилий вірити в любов, у правду, у щось велике й чисте, і який від того почуває себе нікчемним, який неминуче мусить бути злобним і заздрісним на твою віру і робить усе можливе, щоб улізти в твою душу з своїми безвірними брудними постолами з єдиною метою: зрівняти тебе з своєю мізерією безвірною?..

Національна галерія мистецтв

Такий тип вульгаризує поняття Бога, він шукає його за допомогою хемії та фізики і тішить себе тим, що він його... не знайшов. Коли я бачу таку істоту, то я не гніваюсь на неї — мені її шкода. Мені хочеться тоді, щоб він хоч раз у житті задумався над різдвяним посланієм голови моєї церкви митрополита Іларіона, який — мабуть спеціяльно для таких типів — дуже виразно і глибоко пояснює: "Бог — це любов".

І ця любов панувала в хаті Олексія Івановича в цей день. Вона вирівняла і мій настрій, який мусів в цей день особливо тривожитись. Я мав намір виїхати в Нью Йорк, але Анастасія Матвіївна завважила мені: "Тільки голота на Святвечір по поїздах волочиться..." І я відкинув свій намір, бо все ж таки пам'ятаю, що я хазяйський син, а не голота...

Родина Олексія Івановича ввечорі дуже збільшилась — приїхав син, невістка та її мати і маленька онука. Було й двоє американців: офіцер, що живе в Повстенків і якого я вже згадував раніш, та одна молода жінка, приятелька родини цілої. Здавалося б, що вечір мав би пройти напружено — все ж таки чужинці були в хаті, але було навпаки: ці двоє американців виявилися такими культурними та розумними людьми, що ніякого напруження не відчувалось. Обоє вони, особливо та жінка,мали в собі стільки чаруючої простоти, яка завжди свідчить про культуру, стільки скромности, починаючи від одягу і кінчаючи поведінкою, що з ними не тільки приємно бути, а й на них просто приємно було дивитись. І це ще один доказ, що Америка не така вже трагічно безнадійна, як ми інколи думаємо: є в Америці й людина, а не тільки джазо-танцювально-гумо-жувальна мавпа. І ця американська людина інколи навіть перевищує й нас. А це дає нам підставу ще більше надіятись на Америку.

Коли я їв цьогорічну кутю, кладучи час од часу ложку, щоб нею могли користуватися мої померлі колись предки, і стежив за своїма сусідами по столі, я думав: а що, якби ми, канадійські й американські громадяни, запитали своїх керівників державних, яких ми таки вибрали, а не вони себе вибрали: яка мета вашого існування на світі? Вони не задумуючись сказали б: щоб дати вам право **самим робити** своє щастя.

Коли б же громадяни СРСР запитали те саме своїх вождиків, то ті, також не задумуючись, відповіли б: живемо, щоб **робити вас** щасливими. І тоді ті громадяни, якби не боялись, відповіли б: "А бодай же вас сліпими поробило, щоб ви вже нас не робили щасливими, а дали б це право нам самим!"

І в цих основних засадах різних систем наочно бачимо людоненависну ідеологію російського більшовизму, крах марксизму-ленінізму і життєдайність та життєспроможність Америки.

Чи я зустрічався у Вашінгтоні з іншими українцями? Так. З багатьма. Бував у них у хатах, був у церкві, вітав з Олексієм Івановичем милих і прекрасних колядників (особливо колядниць!). — Які ж вони? — запитає читач. Такі, як і всі українці під сонцем: працьовиті, гостинні, життєрадісні, вперто роблять свою справу, твердо тримаються всього свого... Жінки здебільша "монументальні", від них пашить силою і здоров'ям та всякими найблагороднішими бажаннями... Чого ще хочете від наших вашінгтонців? Мені, наприклад, досить і цього. Писати про них більше, дати цікаві деталі живої людини? "З незалежних від мене причин" я на це цього разу не спроможусь. Загально ж, вони такі милі й симпатичні, як і Анастасія Матвіївна та Олексій Іванович, яких я вже згадував.

То й не сумнівайтесь у їхній якості: наші вашінгтонці — частка нашої хорошої нації.

ЩЕ РАЗ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-МОВНУ ПОЛІТИКУ БІЛЬШОВИКІВ

(Продовження з стор. 10-ої)

Дуже характерний для більшовицьких теоретичних настав у національній політиці диференційний підхід до різних народів, залежно від їхнього історичного становища й стану.

У статті "Що таке самовизначення націй" Ленін писав: "Безумовна вимога марксистської теорії при розгляді будь-якого соціяльного питання — постава його в певні історичні рямці, а далі, якщо мова йде про одну країну (напр., про національну програму для даної країни, облік конкретних особливостей, що відрізняють цю країну від інших у межах тієї самої історичної доби".[22])

З огляду на це він (Ленін би то) і поділив країни світу на три типи: 1) передові капіталістичні країни Західної Европи й США;2) Східня Европа: Австрія, Балкани і особливо Росія; 3) напівколоніяльні країни, як от Китай, Персія, Туреччина і всі колонії, разом до одного мільярда людей.

Кажучи окремо про Росію, він зазначив, що "саме історичні конкретні особливості національного питання в Росії і надають... особливої актуальности визнанню права націй на самовизначення переживаної доби".[23])

Коли взяти не тільки висловлювання Леніна, а й різні інші дані, то можна сконстатувати, що серед народів Росії в пляні цього права дореволюційного часу найактуальнішими були проблеми Польщі, Фінляндії, України (Ленін — "Соціялістична революція і самовизначення націй"), після революції, як Польща й Фінляндія відокремились, особливо актуальними залишились проблеми України, Білорусі й народів Середньої Азії.

Коректорські недогляди:

У статті М. Химича, "Луганський металюргійний завод", "Нові Дні" Ч. 84, стор. 22, 2-га шпальта, 1-ий рядок згори замість "22.000 душ", треба читати "2.000 душ".

Там же, стор.24, 2-га шпальта, в останній таблиці після рядка "кам. вуг. Успінське" пропущено рядок: "Вугілля дерев'яне — 1.533 пудів на 774 карб."

У покажчику джерел до цієї ж статті випало джерело 29, а саме:

Mountly Bulletin Of Statistics, Sept., 1955

ДО ВІДОМА НАШИХ ЧИТАЧІВ У НІМЕЧЧИНІ.

У зв'язку з переїздом нашого представника в Німеччині П. Домченка до США, представництво на Німеччину перебрав Андрій Калита. Усі можливі претензії наших читачів просимо цкеровувати на адресу нового нашого представника:

A. Kalyta
Vorverkerstr. 31/I.
Neu Ulm/Donau

Петрові Домченкові сердечно дякуємо за його з нами співпрацю і бажаємо успіхів на новому місці поселення!

Редакція

Як розуміли більшовики "своєрідність" підходу до окремих проблем, це буде видніше ще з наступного підрозділу "Позитивне для більшовицької революції і неґативне для поневолених націй".

У своїй промові на другому з'їзді комуністичних організацій народів Сходу Ленін сказав:

"Тут перед вами (народами Сходу, В. Ч.) стоїть завдання, яке не стояло раніш перед комуністами: спираючись на загальнокомуністичну теорію й практику, вам треба зуміти, пристосовуючись до умов, яких нема в европейських країнах, пристосовуючись до умов своєрідних... коли головною масою є селянство, коли треба розв'язувати завдання боротьби не проти капіталу, а проти середньовікових залишків". (ст. 168).

"Вам доведеться базуватися на тому буржуазному націоналізмі, який прокидається у цих народів... Ви повинні прокласти шлях до трудящих експлоатованих мас кожної країни і сказати зрозумілою для них мовою, що єдина надія звільнення лежить у перемозі міжнародної революції" (ст. 169).

Уже з наведеного в цих останніх абзацах матеріялу видно "світовий розмах" більшовицької національно - мовної політики. Таких висловлювань дуже багато в різних працях теоретиків більшовизму, в постановах Комінтерну, що фактично був знаряддям ВКП(б), тощо. Але я обмежуся тут ще тільки наведенням відповідного місця з праці Сталіна "Питання ленінізму":

"Раніше національне питання замикалося звичайно колом питань, що відносилися, головним чином, до культурних національностей. Ірляндці, угри, поляки, фіни, серби і деякі інші національності Европи — таке коло неповноправних народів, що їхньою долею цікавились герої II Інтернаціоналу. Десятки й сотні мільйонів азійських та африканських народів, що терпіли національний гніт в найбрутальнішій і найжорстокішій формі, звичайно залишались поза полем зору. "Білих і чорних", "культурних і некультурних" не зважувались ставити на одну дошку... "Тепер цю подвійність та половинчатість у національному питанні треба вважати ліквідованою. Ленінізм викрив цю ганебну невідповідність, зруйнував стіну між білими й чорними... Тим самим національне питання було перетворене з питання часткового і середдержавного на питання загальне й міжнародне".[24])

Далі Сталін говорить про те, що мова йде не про здобуття цим поневоленим народам світу якоїсь там культурної автономії, а про здобуття самостійних держав.

Позитивне для більшовицької революції і неґативне для поневолених націй

Ще в тих теоріях, що з них походять більшовицькі теоретично-політичні настави — в висловлюваннях К. Маркса та його західно-европейських послідовників, були початки й заперечення позитивного в національно-мовних проблемах, відзначеного в передущому розділі.

К. Маркс визнавав право Ірляндії й Польщі на державне відокремлення, керуючись певними міркуваннями. Це були вогнища революції в Европі, і навпаки: він заперечував це право для чехів і сер-

бів, бо вони, мовляв, у своїй національно-визольній боротьбі орієнтуються на реакційну царську Росію, отже, з них тільки перешкода для революційного пролетарського руху. (Далі буде.)

[1]) Е. Гирчак. На два фронта в борбе с национализмом. ГИЗ. Москва, 1930 г. Ст. 9.

[2]) "Статті й промови", т. II, част. II. ДВОУ. Видавництво "Пролетар". Харків, 1931 р. Ст. 380.

[3]) На VII всеросійській конференції РСДРП(б) 29 квітня 1917 року Ленін, відповідаючи П'ятакову, сказав таке: "Ми бачимо тут низку софізмів, що призводять до відмови від марксизму... Якщо Фінляндія, якщо Польща, Україна відокремляться від Росії, у цьому нічого лихого нема. Що тут лихого? Хто це скаже, той шовініст. Треба збожеволіти, щоб продовжувати політику царя Миколая." Сочинения, т. XX, изд. второе, 1927 р., ст. 277.

[4]) Подаю за Леніном — Н. Ленин (В. Ульянов). Избранныіе статьи по национальному вопросу. Изд. второе. Госиздат, 1925 г. Ст. 114.

[5]) Те ж видання, ст. 110.

[6]) Згадуваний збірник Леніна, ст. 103.

[7]) Те саме видання, ст. 117.

[8]) Н. Ленин (В. Ульянов). "Избранныіе статьи по национальному вопросу, изд. второе. Госиздат. 1925 г., ст. 5.

[9]) Те ж видання, ст. 156.

[10]) Те ж видання, ст. 214.

[11]) Згадуваний збірник статей Леніна, ст. 214-215.

[12]) В. Шахрай. "До хвилі". 1919 (рукопис), "Декілька завваг до цього рукопису".

[13]) Теж.

[14]) Та сама праця, ст. 96.

[15]) Промова на VIII з'їзді РКП(б). Избр. соч., стр. 161.

[16]) Там же, ст. 343.

[17]) (Н. Ленин) В. Ульянов. Избранныіе статьи по нац. вопросу. Гос. изд., ст. 6.

[18]) Те ж видання, ст. 32.

[19]) Те ж видання, ст. 81.

[20]) Те ж видання, ст. 80.

[21]) Те ж видання, ст. 82.

[22]) "Избранныіе статьи", ст. 68.

[23]) Те ж видання, ст. 63.

[24]) И. Сталин. Вопросы ленинизма, изд. II, ОГИЗ 1947 г., ст. 45.

Нових передплатників приєднали...

(Продовження з 2-ої стор. обкладинки)

Микитинський, Іван, Торонто, Канада	2.00
Горонович Олекса, Монтреаль, Канада	2.00
Гончарук В., Кітченер, Онт., Канада	2.00
Колісниченко Оксана, Міннеаполіс, США	1.50
Ростовенко М., Детройт, Міч., США	1.50
Басарабець А., Річмонд Гілл, Н. Й., США	1.50
Вікул Лідія, Міннеаполіс, Мінн., США	1.50
Сенчук А., Фоам Лейк, Саск., Канада	1.50
Навроцький О., Вінніпеґ, Ман., Канада	1.50
Пирожинський С., Бруклин, Н. Й., США	1.50
Михайлова Ганна, Перт Амбой, Н. Дж., США	1.50
Д-р Одрина Олена, Філядельфія, США	1.50
Пелих Дмитро, Едмонтон, Канада	1.00
Коновал П., Чікаго, Ілл., США	1.00
Николенко Д., Чельсія, Масс., США	1.00
Пауш Петро, Едмонтон, Канада	1.00
Кислюк Л., Ніягара Фалс, Онт., Канада	1.00
о. прот. П. Самець, Торонто, Канада	1.00
Крайник М., Торонто, Канада	1.00
Дорковський Л., Торонто, Канада	1.00
Мельник Лідія, Торонто, Канада	1.00

Кузик Остап, Пасейк, Н. Дж., США 0.50
Лиходій П., Вест Саншайн, Вік., Австралія шілінгів 3,--

Як видно з цих списків, читачі так озвалися на мою до них "відозву" у листопадовому числі,що це можна солідно відчути. До списків приєднання нових передплатників та пожертв на розбудову, проголошених у грудневому, січневому і лютневому числах, треба ще додати яких два-три десятки таких, які самі зголосились на передплату. Разом це дає поверх двохсот нових передплатників "Нових Днів" і "Соняшника". Коли до цього додати ще поверх 200 дол. пресового фонду, проголошеного у цих же трьох числах, то разом це дає чималу суму грошей, якої таке видавництво, як "Нові Дні", не відчути не може. Признаюсь, що я таки не дуже сподівався такого відгуку, хоч і маю велику довіру до своїх читачів. Очевидно справа не в "відозві', а у впертому існуванні журналу вже понад сім років і в довірі читачів до журналу. Саме за цю довіру я найбільше дякую.

Звичайно, це не розв'язує всіх проблем існування журналів, але дуже поліпшує становище. Отже, питання — "Що робить: чи покинуть, чи любить?" — розв'язується позитивно: **Любить. І то до повної перемоги!** Що я постараюсь і зробити. Коли люди помагають, то значить, що журнал потрібен і над ним варто мучитись.

Мене тільки непокоїть одне: як бачу з листів читачів, то більшість приєднаних передплатників не самі платили гроші, а платили за них ті, хто їх приєднав. А це робить невеликій частині читачів солідні додаткові витрати на журнал. Треба б намагатись переконати людину, що їй таки самій личить мати журнал і самій за нього платити, якщо вона це зробити може.

Чимало читачів зробили й великі пожертви на розбудову. От, наприклад, д-р Микола Менжега з Міннеаполісу завів собі вже традицію кожного року дарувати по 50.00 дол., а його батько, Марко Менжега, який не раз робив уже також чималі пожертви, завів собі іншу традицію: кожного року платити за кількох осіб. Все це дуже добре, але не можна ж з одної родини отак тягнути й тягнути до безконечности, бо не може ж одна родина (чи навіть пару десятків їх!) утримати журнали: треба таки домагатись сколихнути загал. Тоді читачам буде легше, ну, а мені не так соромно.

Далеко не всі читачі озвалися на мій заклик. Я знаю, що не всі вони й можуть допомогти, але дуже прошу кожного читача: **ніколи й ніде не пропустіть нагоди приєднати хоч би одного передплатника.** Таких нагод є дуже багато — треба тільки пам'ятати про це завжди.

За останніх пару місяців я одержав багато хороших листів. Дуже багато і дуже хороших. Я не маю змоги відповісти на них, але знайте, що я те все відчуваю так щиро, як ви пишете. І ці Ваші листи є мені ніяк не менша допомога, ніж матеріяльна у формі передплат і пожертв. Може ще й більша навіть. Особливо тішуся тим, що ці листи пишуть люди культурні, розумні, люди різних політичних поглядів, люди з різних закутин земної кулі і походженням з різних частин України. Знаю, що пишете те все не з обов'язку, а від душі і власного розуму. Якби те все видрукувати, то то була б цікава і повчальна книга людської доброти, теплоти людської душі і української щирости. Та це неможливо, то я тільки скажу: дякую, тішусь і все більше й більше вірю в українську людину. А ця віра таки дуже приємна.

Частина читачів дорікає мені, що "Нові Дні" занадто поважний журнал, вони хочуть легкого розвагового матеріялу. Це неможливо в наших умовах. Я дуже хочу оптимізму, радости та бадьорости у творах наших авторів, але кожен пише так, як він може, а не так, як хтось хоче. Мої спостереження переконують мене, що більшість наших читачів погоджуються з таким напрямком журналу.

Знайте, що "Нові дні" журнал цілком український, розрахований переважно на українських авторів. Я уважаю, що такий журнал нам треба. Знаю, що інші журнали (і журналенята!) часто подають "цікаві речі", передруковані з іноземних часописів, але перевірте свої враження: згадайте, що ви читали в тому журналі місяць чи два тому. Навряд, щоб ви пригадали. Мені здається, що в "Нових днях" хоч коли-не-коли трапиться щось таке, яке буде пам'ятатись, таке, що чомусь навчить.

Не думайте, що я такий завзятий ворог чужого і такий засліплений патріот усього українського. Ні, я готовий подати чуже (і подаю інколи), але лише те, що може нам дати щось нове, щось таке, чого в нас нема. Повірте, що ані наші письменники й поети, ані композитори й малярі не є гірші від тих уславлених чужих. Я говорю, звичайно, про кращих майстрів наших. Думаєте, що в багатьох літературах є Рильський, Яновський, Довженко, Бажан, Малишко, Сосюра, Багряний, Осьмачка і багато інших наших з крови й кости письменників? Візьміть і порівняйте ті твори, перекладені з чужих мов, які деякі журнали й газети подають вам як "вершини мистецтва", з творами багатьох наших письменників (хоч би з друкованими в "Нових Днях"!) і ви переконаєтесь, що там нема нічого такого, на що б варто міняти все своє. Зверніть увагу й на те, з яким пієтизмом деякі ті літературні часописи говорять про все чуже і з яким презирством вони пишуть про все своє. Зверніть вашу увагу на це — перевірте самі.

Крім того, врахуйте, що деякі часописи заповнюють свої сторінки всім чужим тільки тому, що вони з якихось причин не можуть мати наших авторів. "Нові Дні" їх мають і будьмо горді з того, що ми їх з вами маємо. А якщо на наших сторінках виросте якийсь поет чи письменник, то ми з вами можемо бути двічі горді.

Деякі автори нарікають, що нема читача в нас. Цей докір безпідставний. З контакту з читачами "Нових Днів" я бачу, що вас читають дуже уважно. І то читають усе — навіть поезії, хоч є дивне переконання, що поезія тепер взагалі зайва. Але не всі письменники мають однаковий успіх. Читача не переконаєш реклямного порядку критикою: він сам відчуває якість твору. От, для прикладу, спробуйте піти в книгарню і купити твори Ів.

Багряного чи Мих. Ситника. Їх нема в продажу, бо всі вони розходяться негайно. Є багато й інших творів різних письменників, які давно випродані, але є багато й таких, які хоч і одержали "блискучу" оцінку критики, а лежатимуть на полицях книгарень аж до другого потопу... І тут нічого не вдієш.

Канада має 15 мільйонів населення. Як правило книжки тут видають накладом від 3 до 5 тисяч. Коли ми видаємо такими ж накладами на якийсь мільйон еміграції, то ми не тільки не гірші за канадійців, а навіть у п'ятнадцять разів ліпші. Не забуваймо, що Канада ще й досі не має чисто літературного журналу. Не забуваймо також, що в США є тільки два літературні журнали, і обидва не платять гонорарів, а письменник вважає честю бути там видрукуваний. Коли взяти кількість населення США (мінус якась частина їх накладу на вивіз), то їх наклад багато нижчий навіть від "Нових Днів".

На якій же підставі ми так часто зневажаємо не тільки нашого власного читача, а й власний народ?..

Я не хочу цим сказати, що в нас усе гаразд: ні, навіть дуже погано, бо читає в нас дуже малий процарок еміграції. Та все таки у нас справи кращі, як у інших народів. Це факт. Ну, і хто ж винуват, що ми так мало зробили для того, щоб підняти культурний рівень еміграції? Як не варто сліпому світити лямпу, так не варто некультурній людині тикати під ніс книжку. Справа не в тім, що він сьогодні "доктор", "професор" чи якийсь інший магістер і дозволяє собі викручуватись тим, що, мовляв, у нас нема чого читати, що в нас нема письменників, вчених і т. д. Справа в тім, що він "мужик мужиком навіки віком", як казала моя баба, а ми буваємо в нього в хаті, вітаємось з ним та ще й, із-за ввічливости, мусимо з ним "погоджуватись", замість того, щоб сказати йому просто й одверто: "Мужик ти, та ще й геп".

Хто купує книжку, хто читає журнал? Переважно це люди з середньою освітою, вчорашні колгоспники й робітники чи рядові інтеліґенти. Питаю раз одного з власників торонтонської книгарні "Арка" (найбільша на континенті):

— Пане Рожко, яка категорія наших людей найбільше купує книжки?

— Мушу признати, що ваші східняки...

Саме в цієї категорії читача ви знайдете в хаті "Нові дні", ви у нього побачите всі томи "Історії України" Грушевського, тори Лесі Українки, Коцюбинського, Багряного, Повстенкову "Катедру св. Софії" та інші кращі наші видання. Хоч це все рідко зустрінете в хаті священика, який часто докоряє, що, мовляв, наша інтеліґенція сяка-перетака, хоч він не має уяви, чим та інтеліґенція живе, що вона творить і чи те її творило шкодить церкві, чи помагає. А хто з нас осмілився сказати:

— Отченьку, голубчику! Мовчіть краще про це, бо ви не знаєте навіть назов творів тієї інтеліґенції, а не то що їх змісту!

Не так давно я мав на цю тему розмову з одним дуже високим церковним достойником і він мені навів цілу низку жахливих фактів, як "читають" наші сьвященики навіть те, що читати їм конечно. На жаль, я не можу переказувати змісту цієї розмови. А це ж говорено про категорію духовенства, яка безумовно є культурніша і поступовіша за інші його групи.

Я цікавився статистикою з цієї ділянки. Скажу, що коли б тільки всі священики всіх церков наших передплатили "Нові Дні", то я мусів би негайно подвоїти наклад! Те саме і з нашими книжковими виданнями. Я не хочу сказати, що духовенство гірше від решти інтеліґенції нашої: ні, інколи навіть ліпше. Ставлю цю категорію інтеліґенції у приклад тільки тому, що тут є статистика.

Виробляти читача — наше спільне завдання. Треба просто примусити людину читати. І це треба робити всім — і читачам і письменникам. Треба ганьбити тих, що не мають в хаті журналу і книжки. Ганьбити гостро і прилюдно. Це наш національний обов'язок. Я йду на всі можливі поступки читачеві. Я, як колись влучно висловився Шерех, "дозую" в журналі матеріял, себто, намагаюся дати щось для різного культурою читача, часто свідомо знижую рівень журналу. Та я не вірю, щоб я міг опустити його так низько, щоб перейти на тип легкого читання, на передруки з чужих видань, які можна читати з нудьги у трамваї, про який можна сказати замовлянням: "Біг пес через попів овес, як не пошкодило псові, так не шкодить і вівсові, нехай же не пошкодить і цьому рожденному, хрещенному, спасенному читачеві..."

Таких домагань я маю небагато, але вони досить настирливі. Мушу признатись, що з цією невеличкою категорією читачів нам, мабуть, доведеться розійтися, бо в "Нових Днях" і далі переважитиме: 1. Українська тематика, 2. Українські автори, 3. Журнал і далі орієнтуватиметься на середнього й вищого читача, 4. Журнал і далі ширитиме знання про нашу культуру, підніматиме рівень читача і намагатиметься виробляти почуття національної гордости в нього, що можливе тільки від всебічного ознайомлення з нашою культурою, 5. Журнал і далі не залежатиме від якоїсь партії.

Мені здається, що як цього не буде, то не тільки я, а й найменше 90 відсотків читачів утратять інтерес до журналу.

Частина читачів також дорікають мені, що я, нібито, "дуже напудився", а журнал останнім часом став беззубим, дуже делікатним і т. д., себто, знизив свій рівень. Ні, я не "напудився". Я полемізую не ради спорту, а тільки тоді, коли мені треба боронитись, чи коли я десь помічу шкідливі нам виступи. Останніми місяцями на мене не нападали (дурні жарти "Гомону України" я в рахунок не беру) і якихось дуже ворожих Україні виступів у відомій нам частині преси я також не помітив. Та як щось таке появиться, то я відкушусь негайно — не тратьте в мене віри...

Дякую всім за довіру, за співпрацю, за велику й малу допомогу. Чекаю й від решти читачів такої допомоги, яку вони хочуть і можуть дати.

П. Волиняк

Mr. P. Kukuruza, 95
827 - 29 Ave. So.
Minneapolis, Minn.

